

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1907.

Andra Kammaren.

N:o 58.

Onsdagen den 15 maj, f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 8 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter lagutskottets utlåtanden n:is 60, 61, 62, 63 och 64 samt Andra Kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande n:o 34.

§ 3.

Vid föredragning af bevillningsutskottets betänkande, n:o 33, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändring i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning af brännvin, blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 4.

Till afgörande förelåg härefter bevillningsutskottets betänkande, n:o 34, i anledning af väckt motion om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning af brännvin. Om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin.

I en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 97, hade herr J. P. Jespersion föreslagit, att Riksdagen måtte för sin del besluta följande tillägg och förändringar af nedan angifna paragrafer i kungl. förordningen angående försäljning af brännvin af den 9 juni 1905.

§ 3.

Vid partihandel — — — — på försäljningsstället.
Vid partiförsäljning till annan än den, som innehar rättighet till detaljhandel med brännvin, må egentligt brännvin icke utlämnas på kärl, innehållande mindre än 250 liter.

§ 8.

Den, som vid utskänkning utborgar brännvin, vare ej berättigad att därför utsöka betalning.

Om ändring af
3, 8 och 15 §§
i förordningen
angående försäljning af
brännvin.
(Forts.)

§ 15.

1. Bolag — — — — —
2. Bolag må icke blanda eller förskära brännvin eller vin.
Inköpta varor skola försäljas i samma skick, hvarti de af bolaget inköpts.
3. Bolag må icke inköpa fastighet — — — — —

Utskottet hemställde emellertid, att förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl afgifvits af herr *P. A. H. Cavalli*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen i anledning af motionen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida med hänsyn till brännvinsförsäljningsbolagens verksamhet strängare kontrollföreskrifter än de, som gifvits i kungl. förordningen den 9 juni 1905 ang. försäljning af brännvin, kunde vara erforderliga särskildt i aiseende å förskärning af spirituosa och vin, samt till Riksdagen inkomma med de förslag, hvartill utredningen kunde föranleda.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till

Herr J es p e r s o n, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Då jag vid denna riksdag väckte motion om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin, hvilken förordning ju skall träda i kraft innevarande år, gjorde jag det för att undanröja vissa olägenheter, som enligt mitt förmenande komma att med denna lag göra sig gällande.

I § 3 stadgar ju denna lag, att vid partihandel det minsta parti, som får försäljas, är 250 liter, men det finnes intet stadgande om, på hur många kärl dessa 250 liter få vara fördelade, och då man därför kan tänka sig, att möjligen vid försäljning ett sådant parti är fördeladt på 250 literbuteljer, tycker jag, att det ligger nära till hands att antaga, att detta alldeles särskildt inbjuder till s. k. salning. Nu är det visserligen sant, att vi redan ha lagbestämmelser, som stadga straff härför, men jag anser, att det vore bättre att förekomma tvister och rättegångar angående denna sak genom ett stadgande, att, då minsta parti, som får försäljas, är 250 liter, detta också bör försäljas på ett enda kärl.

Utskottet har sagt, att det anser, att på grund af de bestämmelser, som redan finnas, det icke kan hafva någon inverkan, om ett sådant parti är fördeladt på ett eller flera kärl, men jag för min del kan icke finna annat än att, då det är fördeladt på huru många kärl som helst, detta måste inbjuda till lagöfverträdelse i form af salning, och något dylikt kan jag icke anse vara rätt att befrämja, helst då det är så lätt att förekomma. Jag tror nämligen, att det skall vara åtminstone väsentligt svårare

att åstadkomma denna salning, om den minsta mängd brännvin, som får försäljas, skulle utlämnas på ett kärl.

I fråga om § 8 afser ändringen bestämmelsen att vid försäljning af spirituosa för mindre belopp än 50 kronor betalning icke får utsökas.

Denna bestämmelse har enligt mitt förmenande ledt till att personer med stöd häraf rekvirera spirituosa — i afsikt att aldrig betala den. Detta på en gång förslappar affärsmoralen och befordrar enligt mitt förmenande superiet, då man ju vet sig kunna få spirituosa utan att behöfva betala den.

Det har visserligen sagts, att bestämmelsen skulle medföra, att sprithandlande icke skulle våga sälja spirituosa på kredit. Men det har ju visat sig, att personer, som köpa på kredit, ofta nog äro i en sådan ställning, att det för en handlande är absolut omöjligt att underlåta att effektuera ingående beställningar.

I fråga om § 15 afser den af mig föreslagna ändringen förbud för spritbolag att blanda och förskära sina varor, och att således dessa skola försäljas i det skick, hvori de af bolaget inköpts.

Detta att spritbolag få lof att blanda och förskära sina varor gör, att det icke finnes möjlighet för revisorerna att ordentligt granska räkenskaperna öfver ett spritbolags förvaltning. Ty det är ju alldeles tydligt, att, då ett bolag efter att hafva köpt varorna kan blanda ut dem med vatten eller blanda ut t. ex. konjak med brännvin och mängderna därigenom blifvit väsentligt större, man icke har någon som helst hållhake, då det gäller att få veta, hur mycket som inkommit och hur mycket som försålts.

Detta gör enligt mitt förmenande, att det mångenstädes uppstår spritbolag, där sådana icke skulle ifrågakomma, ifall det icke stode i utsikt för bolagets tjänstemän att förtjäna något utöfver hvad de lagligen böra hafva. Ty det kan ju icke gärna vara något lockande i att bilda ett spritbolag, om man icke har att vänta mera än de 5 procent å det nedlagda kapitalet, som lagen bestämmer, och därutöfver ingenting. Helt annorlunda ställa sig förhållandena, då den tjänsteman, som handhar dessa förskäringar, på detta sätt vid inköp utifrån kan betinga sig en extra provision, och jag vet, att tjänstemän på åtskilliga ställen härigenom fått ända till 15 å 20 procent utöfver hvad de skulle ha betaldt.

Detta gör, att vi på många håll särskildt på landet få smärre spritbolag till skada för den allmänna moralen och till befrämjande af superiet. Men om dessa här ifrågavarande lagbestämmelser bli ändrade i enlighet med min motion, är jag säker på att vi i detta fall skola få ett väsentligen bättre tillstånd.

Då utskottet tillstyrkt min motion, skall jag be att få yrka bifall till den af herr Cavalli vid utlåtan det fogade reservationen.

Häruti instämde herrar *Nilsson* i Bonarp och *Fornander*.

Herr *Jansson* i Krakerud: Herr talman! Jag ber att först få gifva motionären det vitsordet, att den förändring, som han

Om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin.
(Forts.)

Om ändring af § 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin.

föreslagit beträffande § 3 af nu ifrågavarande förordning, är, så vidt jag kan förstå, icke någon försämring af paragrafen, men att jag icke heller kan finna, att den innebär någon som helst förbättring af densamma.

(Forts.)

A sid. 3 i det föreliggande betänkandet finna vi anförda de af motionären här åberopade skälen och hvad som för honom utgjort en anledning att framkomma med denna motion. Han har nämligen funnit af tidningarna, hurusom en slaktare i Bohuslän, hvilken till och med hade lager i samma hus som ortens länsman, kunnat, denne ovetande, på resor mellan Göteborg och sin hemort försälja mellan 30 och 40 tusen liter om året af vid parti-handel i Göteborg på småkärl inköpt brännvin. Men det är ju alldeles klart, att om denna § 3 varit sådan, som motionären nu önskar, hade slaktaren i fråga i alla fall kunnat bedriva en dylik försäljning, ty det är ju gifvet, att för en person, som på detta sätt afyttrar spirituosa, spelar det ingen roll, om han tager hem spirituosan på småkärl eller i stora kärl; i det senare fallet har han ju endast att tappa spirituosan i småkärl, som han sedan kan ställa i sin reskoffert eller hvad han nu har, när han på sina resor till spekulanterna fraktar spirituosan med sig. Om någon nu skulle försöka att köpa brännvin på mindre kärl än 250 liter, så skulle det ju under alla omständigheter, det förstär hvar och en, vara en lagöfverträdelse. Jag kan således icke finna, att den af motionären i fråga om § 3 föreslagna förändringen är någon förbättring, och det är därför, som jag för min del har biträdt utskottets afstyrkande hemställan.

Hvad vidare angår den af motionären påyrkade ändringen af § 8, kan jag icke finna annat, än att densamma innebär en försämring och en mycket stor försämring. I § 8 stadgas nu, att därest vid något tillfälle brännvin blifvit utborgadt till myckenhet, för hvilken försäljningspriset understigit 50 kronor, må betalning därför ej kunna utsökas. Detta vill nu motionären ha ändradt så, att paragrafen skulle komma att lyda: »Den, som vid utskänkning utborgar brännvin, vare ej berättigad att därför söka betalning.» Det är ju så, att många endast skriva till ett brännvinbolag efter en viss kvantitet brännvin, och det är ju gifvet, att om bolaget hade rätt att lagsöka för dessa mindre kvantiteter, skulle försäljningen gå mycket bättre, och anledningen till att denna paragraf kommit in i förordningen är den, att man velat skydda de mindre bemedlade, som icke äro betrodda, från frestelsen att endast genom att skriva till bolaget få spirituosa. Nu är det klart, åtminstone för mig, att många fastighetsägare skulle kunna få brännvin endast genom att på detta sätt skriva till bolaget, om detta på laglig väg kunde utsöka betalningen därför, men något sådant kan nu icke förekomma. Nu kan icke bolaget skicka dem någon spirituosa, såvida icke kontanter bifogas. Jag anser således, att den af motionären föreslagna ändringen af § 8 är en betydlig försämring.

Hvad beträffar den föreslagna ändringen af § 15, så innehåller den ingenting nytt. Det har alltid varit en intressestrid mellan vinförsäljarne och brännvinsbolagen. Det ligger i brännvinsbolagens intresse att få det så ordnad, att vinförsäljarne måste taga allt hvad de köpa ifrån bolagen, då ju dessa därigenom komma i tillfälle att förtjäna mera. De, som däremot drifva affärer i spirituosa, importörerna och vinförsäljningsbolagen, vilja, att brännvinsbolagen skola nödgas taga af dem de varor, som bolagen behöfva. Det är alltså en intressestrid. Jag kan för min del icke heller vara med om den ändring, som motionären här påyrkat. Jag kan icke finna, att förhållandena därigenom skulle blifva på något sätt bättre i vare sig det ena eller andra afseendet. Motionären anför såsom stöd för detta sitt förslag bland annat följande — återfinnes så sid. 6 i betänkandet —: »Som exempel på det försäkringssystem, som af en del bolag införts, kan för öfrigt nämnas, att vid sidan af ett försäljningsbolag i södra Sverige bildats ett s. k. beredningsbolag af personer, som stå försäljningsbolaget nära, hvilket beredningsbolag har till enda uppgift att inköpa och försöka alla varor, som af försäljningsbolaget försälas.» Om nu motionärens förslag i denna del skulle antagas, skulle det förhållande, som nu förefinnes på ett och annat ställe, komma att inträffa öfverallt i landet. Det skulle då vid sidan af försäljningsbolagen komma att bildas bolag af andra personer, som toge hand om den inköpta spirituosan och försörde den för att sedan sälja den till brännvinsbolagen, hvilka då icke kunde erhålla någon inkomst på denna försäkring. Det är således icke det ringaste i nykterhetens intresse, vare sig det blir si eller så, och då kan man väl lika gärna unna brännvinsbolagen som enskilda bolag denna handelsvinst. Jag tror sålunda, att man mycket väl kan biträda utskottets förslag, och med fäst afseende därpå ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin.
(Forts.)

Herr Röing: Herr talman, mina herrar! Då jag icke hade tillfälle att bevista det sammanträde i bevillningsutskottet, när denna motion slutbehandlades, men då jag emellertid vid frågans förberedande behandling i utskottet yttrade mig i den riktning, som herr Cavalli angifvit i sin reservation, så ber jag, herr talman, att i största korthet få yrka bifall till denna reservation och framhålla några skäl, som enligt min uppfattning tala för sådant bifall.

Som herrarne finna af utskottsbetänkandet, har utskottet ställt sig afvisande till motionen och speciellt till ändring af § 15, därför att denna fråga redan förelåg till behandling vid 1905 års riksdag och därför att man ville afvakta någon erfarenhet rörande effektiviteten af denna lagstiftning. Går man då tillbaka till 1905 års protokoll och ser efter, hvad utskottet då sade om den motion, som då väcktes i frågan, så finner man, att utskottet endast yttrat, att berörda ändringsförslag har utskottet icke funnit sig böra tillstyrka. Det är det hela. Och hvad erfarenheten be-

Om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin. (Forts.)

träffar, så ber jag få påpeka, att lagstiftningen 1905 icke införde några nyheter på detta område. För mig är det alldeles uppenbart, att de påstådda nuvarande missbruken äro faktiska. Vi känna alla till ett sorgligt fall i Varberg för några år sedan, och vi ha nyligen i tidningspressen läst, huru i ett spritbolag i södra Sverige en person, som skött rörelsen, måst afsättas till följd af förseelser, som kunnat inträffa på grund af bristande kontroll, och det är otänkbart, att när bolaget får förskära sprit, det skulle af ett par revisorer kunna kontrolleras, om eller huru mycket bolaget utminuterat mer af förskärd vara än inköpt sådan. Men, herr talman, det är icke nog med att enligt min uppfattning kontrollen är otillräcklig. Erfarenheten har äfven visat, att det nuvarande systemet i hög grad gynnar de utländska handelsintressena, att hemligt provisionssystem m. m. sådant florerar. Kontrollen är enligt min uppfattning dyrbar, men hvad mera är, den är nästan värdelös.

Då bolagens ändamål är att i sedlighetens intresse ordna och handhafva försäljningen, men icke att förskära sprit, och då reservationen går ut på att förbättra kontrollen, hvarigenom det allmännas intresse skulle främjas, så anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Biesèrt: Herr talman! Jag ber att få fästa kamarens uppmärksamhet på en del af hvad herr Jansson i Krakerud yttrade nyss. Motionären har yrkat bifall till herr Cavalis reservation, som går ut på en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att man måtte få en undersökning till stånd rörande de oklara förhållanden, som omtalas beträffande § 15 i förordningen. Det gäller, mina herrar, ytterst en strid mellan vindahdlarnes intressen å ena sidan och brännvinsbolagens intressen å den andra. Jag erkänner att, då jag först läste motionen, jag var tveksam, huru jag skulle ställa mig. Men under ärendets behandling i bevillningsutskottet kom jag till den öfvertygelsen, att Riksdagen borde få någon erfarenhet och ha faktiska grunder att stå på, innan den afläte en skrifvelse till Kungl. Maj:t. Jag vill ytterligare fästa uppmärksamheten på att det här gäller ändring i en förordning, som ännu icke trädte i kraft utan som träder i kraft först i slutet på innevarande år. Det gäller en förordning, som undergått Kungl. Maj:ts skärseid och icke endast detta, utan den har också behandlats af särskildt utskott i Riksdagen. Under sådana omständigheter finner jag det föga lämpligt att nu afläta skrifvelse till Kungl. Maj:t i detta fall. Jag tillåter mig, herr talman, därför att yrka bifall till utskottets förslag.

Friherre Hermelin: Herr talman! Jag har tillåtit mig begära ordet egentligen för att uttala min uppfattning, att de missförhållanden, som i motionen påpekas, verkligen äro ganska stora, och att därför motionen enligt min uppfattning hade förtjänat

ett bättre öde, än som kommit den till del såväl från utskottets som från kammarens sida. Jag fäster mig särskildt sasom behjertansvärdt och beaktansvärdt vid motionärens förslag rörande tillägg till § 15, ett tillägg som skulle erhålla följande lydelse: »Bolag må icke blanda eller förskära brännvin eller vin». Jag gjorde i går en förfrågan hos en här i staden boende handelskemist angående den vetenskapliga betydelsen af ordet »förskära». Han förklarade, att med »förskära» menas att tillsätta viner eller spirituösa drycker med sprit. På min förfrågan, huruvida icke vid sidan af denna betydelse också funnes en populär eller populärvetenskaplig tolkning af detta ord »förskära», gående ut på att därmed skulle förstås tillsättande af spirituösa drycker med vatten, förklarade han, att detta nog ägde sin riktighet och att uttrycket »förskära» utgjorde ett mycket tänjbart begrepp. Nu har man som bekant sökt att slita tvisten på sådant sätt att med »förskära» förstås, då det gäller utskeppningsorten, att tillsätta varan med sprit, men, då det gäller ankomstplatsen, att tillsätta den med vatten. En ärad talare yttrade häromdagen rörande rösträttsdebatten, att denna kammare näppeligen vore rätta platsen för att verkställa utredningar angående tankelagarna. Jag tillåter mig följa hans tankegång och vill säga, att denna kammare icke är rätta platsen för att blotta alla de mysterier, som mången gång i sammanhang med vin- och spirituösa-affärer dölja sig å dessa affärers bakgårdar och källare, där sköljda vin- och spritfat, omröringsspadar och vattenämbar utgöra de yttre synliga sinnebilderna. Men för att i någon mån som hastigast belysa dessa förhållanden vill jag redan på förhand nämna, att hvad jag vill komma till, är att bevisa, att denna förskäringspraxis tagit så pass stor utsträckning redan vid exportorterna, att det icke behöfves några vidare åtgärder härvidlag, sedan varorna kommit till vårt land. Jag skall be att beträffande brännvin och därmed i lag likställda drycker, jag tänker nu särskildt på den s. k. konjaken, få anföra några intressanta exempel på huru denna förädling eller förskäring kan bedrifvas, och i hvilken kolossal omfattning. Och jag ber om ursäkt om de siffror, jag anført, synas gamla och förlegade, men jag har icke haft tid att söka efter färskare sådana, och de kunna ju i alla fall anses vara symptomatiska och illustrativa. Man vet af Frankrikes ytterst noggranna statistik, att under 80-talet producerades i Frankrike — alkoholhalten reducerad till 50 % — omkring 900,000 liter konjak. Man vet äfvenledes af vår statistik, att under flera år vid denna tidpunkt importerades till Sverige kvantiteter konjak från Frankrike, belöpande sig per år till ungefär dubbla detta belopp. Man står sålunda inför det faktum, att endast till vårt lilla, folkfattiga land importerades årligen konjakskvantiteter, motsvarande dubbla mängden af hela den konjaksproduktion, som Frankrikes statistik utvisar. Om man då erinrar sig, att detta var vid tiden, då den franska handelstraktaten gällde, hvarigenom Frankrike tillförsäkrade sig en tullnedsättning från 60 till 45

Om ändring af 3, 5 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin.

(Fort.)

Om ändring af öre, och om man erinrar sig de kvantiteter, som det här var 3, 8 och 15 §§ fråga om, så ser man genast, att landet genom hvad man skulle i förordningen vara frestad kalla en legaliserad tullförsköning tillskyndades angående försäljning af en förlust, hvilken måste räknas i millioner. brännvin.

(Forts.)

Dessa siffror bevisa, mina herrar, den gamla sanningen, att så snart det gäller alkoholhaltiga drycker, så blir på många håll godtrogenheten fullständigt besinningslös, och de hänföra på samma gång tanken till den gamla pessimistiska uppfattningen, att tillgodoseendet af andra länders oberättigade kraf och intressen på bekostnad af vårt eget lands berättigade och befogade intressen har blifvit den fixa idé, som under långliga tider varit vårt folks enda samlande nationella lidelse.

Beträffande nu särskildt vinhandeln kan det icke falla mig in att här söka undfägna kammaren med några af de legender och myter, som det påstås att nykterhetstalarne alltför frikostigt servera sina andäktigt lyssnande auditorier. Jag skall i stället be att få göra, innan jag slutar, ett enda citat från den mest objektiva källa, hvilket belyser omfattningen utaf denna rusdrycks-, särskildt nu vin-, förädling. Englands officielle representant vid världsutställningen i Wien mr Vizetelly har gifvit ut, på engelska statens uppdrag, ett ytterst digert och omfattande verk öfver världens viner och vinberedning: »Wines of the World». Han uttalar där, bland annat, det påstående att — såsom orden falla sig — äkta portvin produceras i en oerhördt stor skala i Portugal och Spanien medelst flädergummi, benzoeharts, tyska blåbär, förstärkta med hvad som erhålles vid tvättning och sköljning af brännvinsfat, hallonbrännvin, fårblod, salpetersyra och liknande beståndsdelar; det använde alla erfarna kemister vid dessa förfalskningar. Han anför också ett recept i och för tillverkande af portvin. Och jag skall be att få delgifva kammaren det. Jag skall läsa upp det långsamt, ifall någon af herrarne skulle vilja till enskildt bruk göra anteckningar: 60 kannor fint, äkta veritabelt portvin, slottstappning, tillverkas på följande sätt: 21 kannor sprit, 6 kannor sockersirup, 27 kannor vatten, 1½ kanna ättika, 4 uns af Rudkins portvinsolja, 4 uns kinagummitinktur, 4 uns tartarisyra, 3 kannor körsbärssaft och 3 skålpund kattostblomster. Om man nu besinnar, mina herrar, att förskräningskonsten tillämpas uti tämligen stor utsträckning utaf en mängd mellanhänder, som föra dessa viner och dessa spirituösa drycker i handeln, så kan man visserligen förklara hvad som eljest ser något egendomligt ut, nämligen att i hvarje kryddbod här i Stockholm man kan få köpa fint äkta portvin till 1,25 för helbutelj. Man kan också — och det är mitt praeterea censeo i detta anförande — fastslå den sanningen, att vederbörande i utlandet äro så långt hunna i denna förskräningskonst, att jag tror, att det ligger mycket uti motionärens och uti särskildt reservantens yrkande, att detta ärende rätteligen hade bort hänvisas i skrifvelse till Kungl. Maj:t, för att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida, med hänsyn till brännvinsbolagens verksamhet, strängare kontroll-

föreskrifter, än de som gifvits i kungl. förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning af brännvin, kunna vara erforderliga.

Det berättas, som säkert många af herrarna erinra sig om en mycket känd och för sin slagfärdighet med rätta beundrad, numera framliden stockholmare, att, då han en dag af en gammal vän blef proponerad att lägga bort titlarna, svarade han följande: Ja, mig personligen gör det ungefär detsamma, men det gör mig ondt, när jag tänker på min gamla hederliga far. I anslutning till denna tankegång skulle jag vilja säga: mig personligen kunna dessa kontrollföreskrifter icke närmare beröra, men det är verkligen för mig motbjudande, att det osunda förvärfsbegäret skall utöfver anständighetens gränser få exploatera den kritklösa godtrogenheten.

Herr talman, jag tillåter mig yrka bifall till reservationen.

Herr Jansson i Krakerud: Herr talman! Den vetenskapliga utredning, som lämnades af den siste ärade talaren, synes mig vara mycket belysande. Man kan utaf de upplysningar, som han lämnade, finna, hvilket stort ekonomiskt intresse denna försäkring spelar. Följaktligen kan man mycket väl förstå, hvarför importörerna ovillkorligen vilja få sköta om denna försäkring åt såväl allmänheten som bolaget. Ty det är gifvet, att dessa importörer därigenom få en oskäligen vinst. Man får således icke förundra sig öfver deras intresse i frågan. Men jag kan icke alls finna, hvilken fördel det skulle vara för allmänheten, vare sig importörerna eller brännvinsbolagen verkställde denna försäkring. Det är det, som frågan gäller. Och det är därför, som jag för min del icke kan se något skäl, hvarför kammaren skulle bifalla den ifrågasvarande motionen.

Den ärade talaren nämnde också om, att man vid försäkringen använde dels vatten och dels sprit. Ja, det är mycket riktigt. Men om nu spritbolagen skriva efter några hundra liter sprit och blanda vatten i det, eller om det sitter en importör jämte spritbolaget i samma stad och köper denna sprit och slår vatten i den och säljer den till spritbolaget: hvad blir skillnaden? Jo, skillnaden blir den, att denna importören-grossören, som köper spriten i första hand, tjänar pengar på spritbolagets och allmänhetens bekostnad. Och det är därför, som jag icke har kunnat vara med om motionen.

Rörande skrifvelseförslaget kan man ju icke förneka annat, än att det har goda skäl för sig. Men jag ber att få fästa uppmärksamheten därå, att denna lag träder i kraft först nu till hösten, den 1 november, och att det i denna lag är föreskrifvet, att Konungens befallningshafvande skall sätta till en särskild tillsyningsman. Det står i lagen: »För utöfvande af tillsyn öfver bolagens verksamhet skall Konungens befallningshafvande utse ett ombud». Således detta har tillkommit till den nuvarande, redan förefintliga kontrollen. Följaktligen borde man väl, synes det mig, se tiden an, hvad denna tillsyn kommer att uträtta.

Om ändring af 3, 8 och 15 §§ i förordningen angående försäljning af brännvin.
(Forts.)

Om ändring af
3, 8 och 15 §§
i förordningen
angående för-
säljning af
brännvin.
(Forts.)

Finner man därvid, att den icke är tillräcklig, ja, då bör väl vidtagas åtgärder för att kunna få starkare kontroll. Jag ber dock att få fästa uppmärksamheten därpå, att vi aldrig kunna skriva en lag, som icke öfverträdes, så länge det finns folk, som icke hesitera att öfverträda lagen, så att något fullkomligt kunna vi icke åstadkomma här i lifvet, utan de, som behaga göra underslef och sådant, försöka nog med det i alla fall.

Jag skall därför hålla på det yrkande, som jag gjort.

Herr Biesèrt: Herr talman! Det kåseri, som friherre Hermelin serverade oss, var ju roligt nog och särdeles belysande med afseende å allt det elände, som äger rum vid den s. k. vinförsäkningen. Men jag kan icke finna annat, än att detta kåseri hade det felet, att det strängt taget icke hörde till den sak, hvarom det nu är fråga. Vill kammaren gå motionärens syfte till mötes, skulle resultatet blifva, att detta elände skulle hädanefter blifva herrar vin- och sprithandlare förbehållet att ensamma utföra.

Öfverläggningen var härmed slutad. Därunder hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock afslag i berörda hemställan och bifall i stället till den af herr Cavalli vid betänkandet afgifna reservationen. Herr talmannen, som nu framställde propositioner å dessa yrkanden, förklarade sig anse det förstnämnda yrkandet vara med öfvervägande ja godkänt. Herr Jespersen begärde emellertid votering; och blef i följd häraf nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande betänkande n:o 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren med afslag å utskottets berörda hemställan bifallit den af herr Cavalli vid betänkandet afgifna reservationen.

Omröstningen utföll med 147 ja mot 57 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Härefter föredrogos hvart för sig lagutskottets utlåtanden: n:o 50, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående tillämpning af vissa bestämmelser i den vid internationella konferensen i Algeciras år 1906 antagna generalakt;

n:o 51, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse af 23 § i kungl. stadgan den 31 maj 1878 angående skjutsväsendet;

n:o 52, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar af lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet; och

n:o 53, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med dels förslag till lag angående ändrad lydelse af § 57 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, dels ock förslag till förordning angående särskild grund för beräkning af rösträtt och utgörande af utskyld eller annan afgift i förhållande till inkomstbevärlning på grund af taxering år 1908.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

§ 6.

A föredragningslistan fanns vidare upptaget lagutskottets utlåtande, n:o 54, i anledning af väckt motion om ändrad lydelse af 1 § förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof.

Om ändring i bestämmelserna angående de expropriation.

I en inom Andra Kammaren af herr *K. V. Rydén m. fl.* väckt, till lagutskottet hänvisad motion, n:o 122, hade föreslagits, att Riksdagen ville för sin del antaga följande förändrade lydelse af 1 § i kungl. förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866.

1 §. Där Konungen pröfvar — — — — ersättning därför.

Lag samma vare, där i stationssamhälle, vid sågverks-, bruks- eller annan fabriksanläggning, grufva, fiskeläge eller lastageplats eller annan ort å landet, där sammanträngd befolkning bor, eller å bolag eller enskild man tillhörig jordegendom, hvars sammanhängande ägoareal uppgår till eller öfverstiger 500 hektar, förening för ekonomisk verksamhet med minst 25 i orten boende medlemmar behöfver jord eller lägenhet, som ofvan sägs, för uppförande af samlingslokaler för socialt, politiskt eller religiöst bruk eller för folkbildnings- eller nykterhetsverksamhet eller lokaler för bedrivande af sådan handelsrörelse, som omförmäles i 1 § af Lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet.

Har ägare af flygsandsfält etc. (nuvarande lydelsen).

Utskottets hemställde emellertid, att förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet hade dock fogats reservationer af:

herr *Zetterstrand* mot utskottets motivering;

herr *Jansson* i Edsbäcken; samt

herr *Lindhagen*, med hvilken herrar *Nordin* och *Persson* i Malmö instämt och som ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen med anledning af förevarande motion ville i skrifvelse

Om ändring i till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t taga i öfverbestämmelserna angående ändan av det allmännas försorg kunde medgifvas i syfte att på landet anskaffa oundgänglig tomtmark för uppförande af byggnader, afsedda att tillgodose de i motionen afsedda allmännyttiga kulturella och ekonomiska ändamålen, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill detta öfvervägande kunde föranleda.

Utskottets hemställan upplästes, hvarefter

Herr Rydén yttrade: Herr talman, mina herrar! Denna motion, i hvilken mina partivänner inom kammaren instämt, har af utskottet afstyrkts med en motivering, som är mycket kort, och jag vågar också säga: icke synnerligen öfverväldigande genom någon rikedom på skäl. Det första skäl, som utskottet anför för afstyrkandet af min motion, är detta, att ett expropriationsförfarande förutsätter ett »allmänt ändamål». Utskottet har t. o. m. kursiverat ordet »allmänt». Jag är ju icke jurist och kan sålunda kanske ej riktigt förstå alla hårklyfverier, men såvidt jag har läst lagen rätt, så föreskrifves icke i denna »allmänt ändamål» utan »allmänt behof», för att expropriation skall få äga rum. Jorden skall afstås för allmänt behof.

Om man vill i ordet »allmänt» inlägga den betydelse, att det skall vara ett statsändamål i detta ords inskränktaste bemärkelse, så vågar jag säga, att den svenska lagstiftningen redan gått vid sidan om denna princip. Jag behöfver endast erinra om lydelsen af § 1 uti expropriationslagen, i hvilken paragraf vi hafva föreslagit ändring. Där nämnes bland andra allmänna behof, som kunna föranleda expropriation, också uttappning eller sänkning af sjö. Man har sagt mig, att detta möjligen skulle kunna tolkas så, att uttappning eller sänkning af sjö i detta fall gällde kommunikationssyfte, men lagtexten gifver ingen anledning till ett sådant förmodande. Vidare vill jag erinra därom, att år 1902 af Riksdagen en lag antogs, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, hvilken gifver ett enskildt bolag rätt att expropriera jord för framdragande af elektriska ledningar. Enligt min uppfattning är den princip, som utskottet här lägger till grund för sitt afstyrkande, af den svenska lagstiftningen öfvergifven i och med det, att man redan har gått in på att ett enskildt bolag skall få expropriera jord, när med detta enskilda bolags verksamhet är förbundet ett allmänt behof. Jag håller för min del på, att man bör läsa lagen, som den lyder. I förevarande fall är det fråga om jords afstående för allmänt behof, och jag skall tillåta mig att just ur denna synpunkt uttrycka de skäl, som hafva varit bestämmande för oss i vår motion om expropriation af jord för åstadkommande af samlingslokaler.

Det är ju så, att hvarje tid har sina behof. Nya tider skapa nya behof. Vissa värden, som hafva tillhört gamla tider, förfalla,

och de nya tiderna skaffa sig nya värden. Den, som vill följa hvad som rör sig i tiden, skall finna, att de sista 50 åren till den mänskliga utvecklingen fört ett nytt moment, som i en alldeles utomordentlig grad tilltvingar sig samtidens uppmärksamhet, och som ingriper på alla möjliga områden. Det nya, som har tillkommit, är föreningslifvet. Det finnes ju i våra dagar, snart sagdt, icke ett enda ändamål, för hvilket, om man med kraft vill arbeta därför, man icke måste sammansluta sig. Detta gäller arbetaren, när han kämpar för 1, 2 eller 5 öres tillökning på sin timlön. Det gäller landtmannen, när han vill ha priset på t. ex. sitt smör förhöjdt eller vill köpa gödningsämnen för billigare pris. Det gäller vetenskapsmännen, när dessa sammansluta sig i föreningar för tillvaratagandet af rent vetenskapliga intressen. Detta moderna föreningsbehof gör sig gällande på alla områden i nutiden; och min öfvertygelse är den, att en af de stora bestående insatserna i historien under det gångna århundradets sista hälft är, när allt kommer omkring, just föreningslifvet. Men, mina herrar, om detta är ett behof, som allt mer och mer tränger sig fram i förgrunden för alla samhällsklasser, så följer däraf också, att lagstiftningen måste anpassa sig efter detta föreningsbehof och åtminstone garantera de allra första betingelserna för ett ordadt föreningslif.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Om en förening skall kunna äga bestånd, så måste den ju — det ligger i sakens natur — hafva en lokal att samla sig i. Någon nämnvärd svårighet att anskaffa lokal föreligger icke, när det gäller de besuttna klasserna, landtmän såväl som vetenskapsmän. Men saken ställer sig helt annorlunda, när det gäller sådana föreningar, som framför allt bäras upp af de egendomslösa klasserna. Och det är dock en hel del af våra föreningar för ideell verksamhet, om hvilka detta gäller. Dit hör nykterhetsrörelsen, hvilken ju som bekant är en rörelse, som hufvudsakligen uppbäres af de mindre bemedlade klasserna. Dit hör också arbetarrörelsen, fackföreningsverksamheten.

Vid sidan om dessa nya sträfvanen har uppkommit en annan samhällelig företeelse, som också växt fram som en frukt af den ekonomiska utvecklingen. När storindustrien skall bryta igenom, fordras härför ett stort kapital, och för att ett stort kapital skall kunna ernås, måste flera kapitalister slå sig tillsammans. Så uppstår den moderna bolagsbildningen. Men dessa bolag hafva under de gångna åren allt mer och mer växt upp till att blifva, som man i annat sammanhang sagt, »en stat i staten». De hafva mången gång sökt att tillämpa en sådan syn på en mängd af tidens företeelser, att man på fullt allvar börjat tala om en särskild bolagsmoral. Det utmärkande draget för en stor del af våra bolag, särskildt uppe i Norrland, är just detta, att de vid sidan af sig nästan ej tåla någon själfständighet. De hafva varit en fara för den själfägande bondeklassen; de hafva sökt på alla möjliga vägar att komma öfver böndernas hemman och därmed skaffa sig en maktställning, på hvilken intet intrång

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

kunde göras. Och det är alldeles klart, att bolagsväldet vid sin sida ej har velat tåla arbetarnas associationssträfvanden.

I den motion, som jag har framburit, finnes anfördt ett fall af bolagsherrars framfart mot en arbetarbefolkning, som ej har kunnat förskaffa sig de elementära betingelserna för ett föreningslif. Den af mig i motionen åberopade skildringen är hämtad ur en serie uppsatser, som förekommit i en af hufvudstadens ledande dagliga tidningar; och det är ju möjligt — bolaget har ju som bekant sedermera försvarat sig mot vissa saker — att det finnes en och annan publicistisk utsmyckning, för hvars sanning vi ej kunna iklåda oss borgen, men dessa beröra i alla händelser ej det centrala i min motion.

Ljusnebolaget har ej velat upplåta lokal, i hvilken arbetarna kunna träffas; utan dessa hafva för sina sammankomster måst använda allmänna landsvägen. Men när de här hafva afsänt ett telegram eller fattat en resolution, som icke fallit bolaget på läppen, har man börjat iscensätta en förföljelse emot dem, hvilken slutat därmed att 100-tals arbetare emigrerat till Amerika.

När jag skref min motion, visste jag om en hel del fall, där bolagen på detta eller liknande sätt huserat mot sina arbetare; men sedan min motion framkommit, har från olika delar af Sverige till mig inströmmat en sådan mängd af skrivelser med liknande exempel från enskilda arbetare, från föreningar o. s. v., att det är alldeles uppenbart, att det här föreligger ett ofantligt stort samhällsbehof. Det är en mängd platser här i Sverige, där ett föreningslif omöjliggöres därigenom att en och samma person eller ett och samma bolag är ägare till ett stort område; och det är ej blott Norrland, som det är fråga om i detta fall, äfven från Skåne, från Småland och från mellersta Sverige, ja, till och med från trakterna här omkring Stockholm förspörjes det, att bolag och bruksägare försöka att omöjliggöra arbetarnas föreningslif genom att helt enkelt hindra uppkomsten af samlingslokaler.

Jag skall icke besvara kammaren med att till stöd för min motion läsa upp något af de aktstycken, som jag här har med mig, ehuru bland dem finnas skildringar af den mest bevekande och rörande art; utan jag kan i detta fall hålla mig till officiella handlingar. I Norrlandskommitténs betänkande finnes bland annat en redogörelse för svar, som afgifvits på en af kommittén utsänd fråga, hvilken berör det nu ifrågavarande ämnet. Det är den 31:a frågan; och den lyder sålunda: »Pläga bolagen vara obenägra eller i mindre grad än öfriga jordägare villiga att, med tillmötesgående af lokal efterfrågan efter mindre jordlägenheter och tomtplatser, från sina hemman afyttra därför erforderlig mark?» På denna fråga hafva inkommit hundratals svar. De äro afgifna officiellt antingen af sockenombuden i de skilda socknarna — dessa ombud ha varit prästen och ett par af kommunerna utsedda ledamöter — eller af länsmän och kronofogdar eller af domhufvanden i de olika länen.

Jag skall icke heller här mycket besvära kammaren med uppläsningar. Det torde vara nog att påpeka, att det endast är en mycket liten bråkdel af de inkomna svaren, som säga, att bolagen varit tillmötesgående. Oftast svaras det ungefär, såsom ifrån Näs i Kopparbergs län: »Man får aldrig köpa en jordlapp af bolagen, om man än betalte den tio gånger värdet», eller ock, såsom ifrån Malung i samma län: »Bolagen pläga utan undantag icke afhända sig någon jord. Ortens framåtgående hämmas härigenom betydligt.» Jag skulle kunna fortsätta att läsa upp sida efter sida af svar, som gå i denna riktning, utan annan variation än att från somliga platser säges, att bönderna i allmänhet äro benägna att sälja jord, men bolagen icke. Det är samma förhållande ifrån Kopparbergs län ända upp till Norrbottens län, där sista svaret, ifrån Jukkasjärvi socken, lyder sålunda: »Man känner icke något tillmötesgående från bolagens sida». Jag vill verkligen rekommendera dessa svar till påseende för den som tror, att i detta fall icke ett stort och allmänt behof föreligger för dem, som behöfva skaffa sig tomter för bostäder, för församlingslokaler o. d.

Vi motionärer hafva varit mycket moderata i vår begäran, i det vi föreslagit, att man icke skulle få expropriera jord annat än från ganska stora jorddomäner. Ett tusen tunnland hafva vi satt såsom minimum, för att ett expropriationsförfarande skulle kunna äga rum, och hafva därmed velat se till, att icke något intrång på de små jordägarnes intresseområden skulle ske. Vi hafva vidare, på det att expropriation af jord icke skulle missbrukas för annat ändamål än här är i fråga, föreslagit, att det skulle fordras ansökan af minst 25 personer, hvilka bildat en ekonomisk förening.

Jag tror, att det icke på något sätt varit vanskligt, om Riksdagen bifallit motionen, sådan den föreligger. Men, som herrarna funnit, är vid detta utskottsbetänkande fogad en reservation, i hvilken några af utskottets ledamöter instämt, och i hvilken man föreslår en skrifvelse till Kungl. Maj:t. Då jag anser, att denna fråga är af stor och vital betydelse för utvecklingen af en hel del associationer i Sverige, skall jag gärna biträda denna reservation, som är framställd och motiverad af herr Lindhagen.

Jag kan emellertid icke neka mig att taga fasta äfven på en annan punkt i utskottets korta motivering, den nämligen, i hvilken utskottet säger: »Endast för ändamål, som synnerligen nära, direkt eller indirekt, sammanhänga med statens lif och utveckling, medgifver svensk lag expropriation.» Mina herrar, så vidt jag kan se, är det i motionen ifrågasatta ändamålet att bereda möjlighet för föreningslif, möjlighet för tankeutbyte; detta är en angelägenhet, som mycket nära sammanhänger med statens lif och utveckling.

I går fattades i denna kammare och af Riksdagen i dess helhet ett beslut, som visserligen jag och många med mig icke på något sätt vilja rosa, och hvars betydelse jag icke på något

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.
(Forts.)

sätt vill öfverskatta; men, mina herrar, den känslan fanns det väl hos oss alla i går, att när de nya rösträttsbestämmelserna hafva trädt i kraft, denna kammare kommer att se ut på ett annat sätt, än hvad den gör i dag. Det blir många platser, som då komma att byta innehafvare; och de nya element, som komma till, äro arbetarne.

Det har kunnat gå i många år att hålla arbetarna undan såsom en tillbakasatt folkklass; det har kunnat gå att resa upp den ena gärdesgården efter den andra för att på mångahanda sätt hindra deras rörelsefrihet, men från den dagen, då de nya rösträttsbestämmelserna träda i kraft, träda arbetarna in i denna församling som likvärdiga element sida vid sida med de samhällsklasser, som redan äro här representerade. Det är ett »med statens lif och utveckling nära sammanhängande intresse», att arbetsklassen då är i besittning af all den mognad, den sans, den ansvarskänsla, som en folkets representant måste ålägga sig. Ju bättre vi sörja för folkbildningsarbete, för tankeutbyte, för föreningslif, dess bättre komma arbetarna, liksom andra samhällsklasser, att kunna fylla de kraf, som den nya tiden ställer på medborgarna.

A detta område tror jag, att bondeklassen har försummat åtskilligt. Hade den skaffat sig organisationer och därmed tillfällan till lifligare tankeutbyte, så hade den på många områden varit längre kommen, än den nu är. Det är enligt min uppfattning för bönderna ett vitalt intresse att i detta hänseende träda fram vid sidan af arbetarna och skaffa sig en föreningsrörelse, som gör dem starka i den ekonomiska och den kulturella kampen. Det är ett verkligt statsintresse, att ett kulturellt, ett socialt, ett ekonomiskt uppryckningsarbete kan bedrifvas öfver hela landet. De nya röstberättigade element, som nu inkallas till medarbete i samhället, räkna landtarbetarna som det största antalet. Det är landtarbetarna från våra stora gods nere i Skåne och på andra håll, som komma att bilda majoritet i de valkretsar, där godsen ligga; och därför ligger det vikt uppå, att grefvarna och baronerna i Skåne och annorstädes ej längre hafva i sin hand att hindra och tillbakahålla hvarje organisation, hvarigenom landtarbetarna kunna erhålla insikt om och förtrogenhet med de samhälleliga institutioner, i hvilkas vård och utveckling de skola taga del.

Jag ser uti det beslut, som Riksdagen nyligen fattade, då fråga var om försäljning af jord i Trollhättan, en skymt af vaknande känsla från samhällets sida i detta afseende. När vi då beslöto om rätt för kanalverkets styrelse att försälja tomter, så ingick i detta beslut bland annat, att mark skulle af svenska staten gratis upplåtas för samlingslokaler, alltså för »folkets hus», för nykterhetslokaler och andra samlingsplatser, som kunna behöfvas i detta arbetarecentrum.

Jag tror för min del, att denna kammare skulle visa en god uppskattning af de folkliga och kulturella sträfvanen, som ut-

märka den närvarande tiden, om den icke gjorde såsom Första Kammaren i går, då den utan vidare afslog motionen. Första Kammaren har nu två, tre dagar diskuterat sig själf på ett mycket ingående sätt, och i går ställde den sig på afskrifning. Denna kammare kommer däremot att allt framgent bilda tyngdpunkten i vårt politiska lif. Arbetare och bönder komma här att bestämma framtidens Sverige. Det skulle, enligt min uppfattning, vara ett godt omen för ett blifvande samarbete, om landtmännen, om denna kammare, i hvilken landtmännen utgöra det öfvervägande flertalet, ville visa det förtroende mot de element i samhället, som snart skola sitta vid deras sida, att de bifölle den reservation, som framstälts af herr Lindhagen och till hvilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

I detta anförande instämde herrar *Branting, Lindqvist, Blomberg, Larsson* i Västerås, *Eriksson* i Grängesberg, *Carlsson* i Malmberget, *Nyström* och *Kropp*.

Herr Zetterstrand: I likhet med lagutskottets majoritet har jag varit med om att hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda. Då min motivering härför var något olika mot utskottets, skall jag i detta hänseende be att få säga några ord. Expropriation är, som vi veta, ett vapen, som måste finnas, men som å andra sidan icke alltför mycket användes. I vår nuvarande svenska lag äro bestämmelserna angående expropriation sådana, att vi måste säga, att expropriation icke på långt när så ofta, som önskligt vore, kan tillämpas, och jag tror, att de äro mera inskränkta, än hvad förhållandet är i andra länder. Nu är förhållandet det, att vi en gång förut under denna riksdag aflåtit en skrifvelse rörande expropriation. Detta skedde vid behandling af herr Lindhagens och Olssons i Blådinge motioner. Det hade efter mitt förmenade varit lämpligt, att den nu föreliggande motionen blifvit behandlad i sammanhang med nämnda motioner, ty den står onekligen med dem i nära sammanhang. Riksdagen begärde då i skrifvelse, att Kungl. Maj:t måtte framlägga förslag till åtgärder, särskildt med anlitande af expropriation i ändamål att vid fiskelägen, stations-samhällen och andra områden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, på ett mera tillfredsställande sätt än hittills ordna förhållandena med afseende å redan befintlig eller för samhällets utvidgning erforderlig tomtmark. Skulle denna skrifvelse föranleda till de äskade lagstiftningsåtgärderna, kan jag icke finna annat, än att de önskemål, som här af motionären ifrågasatts, skulle i mycket stor utsträckning kunna bifallas. Ty i och med det att ett samhälle får i sin hand att exproprierä områden till tomter och sedan själf sälja dessa tomter åt enskilda, lärär väl icke någon svårighet uppstå för vederbörande föreningar att från dessa enskilda personer förvärfva lokaler, lämpliga till olika kulturella och ekonomiska ändamål. Att motsätta sig upplä-

Om ändring i tande af dylika lokaler anser jag vara ett stort fel, men, som bestämmelserna angående expropriation. kommer ett sådant motsättande att förebyggas och möjlighet beredas att erhålla lämpliga lokaler öfverallt på landet, där sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå. Jag inser, att detta icke fullt kommer att leda till hvad motionärerna tänkt sig. De hafva nämligen ansett, att äfven, där det icke finnes sådan sammanträngd befolkning, erforderlig expropriation skulle kunna ske. Jag undrar dock, om man icke går väl långt, om man å platser, där det icke finnes någon sammanträngd befolkning, skulle medgifva expropriation för detta ändamål. Medgifver man för sådant ändamål expropriation, skulle också expropriation i lika hög grad erfordras för erhållande af bostadsplats. Sålunda skulle, om man går den vägen, expropriationssystemet behöfva utvidgas i ännu högre grad, än någon här föreställt sig. Jag tror emellertid, att när man öfvergår från de nuvarande tränga bestämmelserna rörande expropriation, bör man icke i ett enda tag bestämdt uttala sig för att gå längre, än Riksdagen gjort i sin förut under denna riksdag aflåtna skrifvelse. Det är på denna grund, som jag, ehuru jag behjärtat ändamålet med motionen, icke kan annat än biträda utskottets hemställan, till hvilken jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr Lindhagen: Herr Zetterstrand har som det för honom bestämmande skälet, hvarför han biträdt utskottets förslag, framhållit, att det ändamål, som motionärerna velat vinna, sannolikt till ganska afsevärd del redan vunnits genom den riksdagsskrifvelse, som tillkom på grund af motioner af herr Olsson i Blädinge och mig. Det är så med denna motion, att den närmast afsåg expropriation af bostadstomter i samhällen med sammanträngd befolkning, och det kan ju hända, att en sådan lagstiftning också i tillämpningen kan leda därtill, att det blir expropriation äfven af mark för sådana här ändamål, ehuru det icke uttryckligen utsagts i riksdagsskrifvelsen. Men man får i denna fråga icke blott hålla sig till sannolikheter, utan man vill hafva visshet.

Vidare sade herr Zetterstrand, att det enligt hans uppfattning vore att gå väl långt, om man skulle utsträcka den expropriationsrätt, som här är i fråga, äfven till landet. Skall någon skillnad göras, skulle jag emellertid snarare vilja säga tvärtom. Till en början är ju ändamålet hufvudsak, och vare sig detta ändamål behöfver tillgodoses, där det finnes sammanträngd befolkning eller icke, är det väl lika viktigt. Men särskildt på landsbygden, där det icke finnes sammanträngd befolkning, vill man ju så mycket som möjligt uppmuntra folk att bo kvar, så att icke alla rusa till städerna. Det är särskildt där, som man nu bör se till, att de kunna finna den trefnad och sammanhållning, som göra, att de kunna finna sig i att bo kvar på landsbygden och icke längta till städerna. Jag tror således, att de af herr Zetterstrand åberopade skälen icke leda till målet annat än i undantagsfall och i alla händelser icke alls tillgodose behovet på landsbygden, hvilket här är hufvudsak.

Hvad saken för öfrigt angår, har jag vidlyftigt angifvit mina motiv i min reservation, och dessa hafva ytterligare utvecklats af en utaf motionärerna. Jag skall därför, herr talman, inskränka mig till att yrka bifall till reservationen.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Med herr Lindhagen förenade sig herrar *Kjellberg, Wavrin-sky* i Stockholm, *Fürst, Karlsson* i Fjäl, *Jansson* i Edsbacken och *Wijk*.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Då jag för min del varit med om denna utskottets hemställan, skall jag anhålla att få gifva skäl därför.

Den förste talaren uppehöll sig vid den utveckling, föreningslifvet tagit under de senaste årtiondena, och det allmänna behof att bereda väg för detsamma, som gör sig gällande. Däruti har talaren alldeles rätt. Det uppspirande föreningslifvet och särskildt föreningslifvet inom arbetsklassen är en mycket mäktig och, enligt min mening, äfven samhällsgagnande faktor, som vi på senaste tiden fått att räkna med. Det är därför riktigt, att man bör tillgodose dess behof af samlingslokaler, såvidt möjligt är. Enligt mitt förmenande bör man sålunda med glädje hälsa det beslut, som statsmakterna för någon tid sedan fattade och som den förste talaren äfven berörde, nämligen att vid kronans tomtupplåtelse vid Trollhättan också afsatts tomter för sådana ändamål, som här äro i fråga. För min del har jag också alltid varit af den åsikten, att man icke bör lägga hinder i vägen eller försvåra för fackföreningarna eller andra föreningar, särskildt ibland arbetarna, att skaffa sig lokaler. I det län, jag förut tillhörde, sökte jag att i min mån underhjälp dylika bemödanden. Så t. ex. i fråga om s. k. folkets hus, både i Eskilstuna och Nyköping. De svårigheter, som det där gällde att undanröja, voro dock af annan art än de, som här blifvit berörda; jag vet nu visserligen icke, huruvida man sedermera kommit till något resultat, enär jag icke fått tillfälle att taga reda därpå.

Men det är en annan fråga, huruvida man för ifrågavarande ändamål verkligen bör tillgripa expropriationsinstitutet. Det existerar i vår tid en ganska stor benägenhet att utsträcka expropriationsrätten, och det ser ut, som om så skulle komma att ske allt mer och mer. Denna sträfvan utgår icke blott från deras sida, som vilja, som man säger, socialisera grundegendomen, utan äfven från industriellt och storkapitalistiskt håll, där man vill använda expropriationsrätten till att erhålla lättare tillgång till vissa produktionsmedel och produktionsmöjligheter. En produkt af sistberörda sträfvan är den lag, som den förste talaren berörde, nämligen lagen, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar af den 27 juni 1902, i hvilken expropriationsrätten utsträckts att omfatta äfven industriella ändamål, så att den kan begagnas af enskilda bolag. När denna lag beslöts, stod jag på deras ståndpunkt, som ansågo, att den gick för långt, således på samma sida som reservanten, herr Lindhagen. Jag yttrade mig visserligen icke vid

Om ändring i
bestämmel-
serna angäen-
de expropria-
tion.
(Forts.);

detta tillfälle; men jag hade gjort det år 1900, då det jämväl gällde ett liknande förslag om utsträckning af expropriationsrätten. Det kan måhända icke vara ur vägen att erinra om, hvad herr Lindhagen sade i det yttrande han då, år 1902, hade, i hvilket yttrande jag för min del såväl då som nu är fullkomligt ense med honom. Han säger bland annat: »Jag kan därför icke vara med om att, såsom utskottet hemställt, redan nu utsträcka expropriationsrätten ensidigt till storindustrien med förbigående af småindustrien, utan jag tror, att denna rätt tills vidare bör inskränkas att gälla blott för ett allmänt ändamål och att endast den industrien, som fyller ett sådant ändamål, skall nu få expropriationsrätt.» Där talar äfven han således om »allmänt ändamål». Då är frågan: hvad menar man med »allmänt ändamål» eller »allmänt behof» — jag ger den förste talaren rätt uti att lagen talar om »allmänt behof», men det är enligt min mening detsamma. — Hvad menas med detta? Jo, enligt mitt förmenande visserligen ej blott ett statsbehof, ett samhällsbehof, utan därutöfver äfven något mera, nämligen ett behof, en institution, inrättning eller företag, som kan gagna *alla* personer inom en viss omkrets, som kunna komma i fråga att begagna sig därpå, de må tillhöra den ena klassen eller den andra, såsom t. ex. kommunikationsleder, järnvägar, vattenleder, eller hvad det kan vara, som alla personer, som därtill äro i tillfälle, kunna begagna sig utaf. Detta är åtminstone enligt mitt förmenande den uppfattning, som ligger till grund för stadgandena om expropriationsrätten, sådana de affattats i vår lagstifning. Det synes mig dock, det måste jag erkänna, att häriifrån i viss mån afsteg gjorts genom 1902 års författning om elektriska anläggningar. Expropriation är sålunda icke förbehållen uteslutande för statens ändamål och statens behof, utan kan tjäna äfven andra behof, men det måste dock, ännu så länge åtminstone, vara ett *allmänt* behof.

Nu kan jag icke finna, att det behof, som det här gäller, verkligen är i den meningen ett *allmänt behof*. Dessa folkets hus eller andra liknande föreningslokaler, som det här är fråga om, äro afsedda att begagnas af en viss samhällsklass. Det finnes äfven andra föreningslokaler, som äro afsedda att användas af andra samhällsklasser, men äfven dessa lokaler äro ej — jag tänker på missionshus och dylika — *afsedda* att tillgodose ett sådant behof, som jag för min del kan kalla allmänt. Jag ogillar visserligen på det allra högsta alla försök att på det sätt, som i motionen framdragits, stäcka föreningsrätten, och jag tror, att det hämnar sig och hämnar sig grymt på dem, som söka så göra. Men att för att förekomma detta gå med på en utsträckning af expropriationsrätten, det tror jag icke att man ännu är mogen för. Jag anser, att man öfver hufvud med afseende å utsträckning af expropriationsrätten får gå mycket varligt till väga. Om man nu utsträcker denna rätt åt det här hållet, får man kanske en annan gång svårt att afvisa ett dylikt anlopp från storkapitalistiskt håll eller något annat håll, man kan nu icke veta hvilket.

Därför synes det mig, som om försiktigheten bjuder att icke bifalla den föreliggande motionen, och lika litet det föreslagna skrivelseförslaget. Hvar man kan komma, det visar sig tydligt däraf, att här föreslås expropriation ej blott för föreningslokaler, utan äfven för lokaler till handelsbodas, låt vara till förmån för kooperativa föreningar. Det kan dock lätt bli ett konkurrens-syfte, som härvidlag kan göra sig gällande. Äfven jag finner det vara synnerligen angeläget, att de kooperativa föreningarna uppmontras, men jag tror det vara mycket betänkligt att medge dem rätt till expropriation för handelsbodas.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Nu invänder man: Det är ju Kungl. Maj:t, som skall pröfva; Kungl. Maj:t sitter inne med rätten att vägra eller bifalla i detta fall. Ja, detta är sant, men här gäller det själfva principen — huruvida man skall gå så långt utöfver de hos oss nu gällande grundsatserna i detta afseende.

Här har talats om, att Riksdagen förut i år skrifvit och begärt expropriationsrättens utsträckande. Ja, detta är riktigt, och det har ju också framhållits i hvilket hänseende det har skett, men efter mitt förmenande är det tydligt och klart, att det här gällde ett *allmänt* behof, som skulle tillgodoses. Där var det sålunda ett väsentligen annat förhållande än här.

På grund af hvad jag anfört, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Enligt min uppfattning kan icke förnekas, att hvad motionen här afser kan rubriceras såsom ett allmänt behof. Jag begärde därför ordet närmast med anledning af hvad herr Widén yttrade i motsatt riktning. Det finnes ju större industriella anläggningar med flera hundra arbetare, där arbetsgifvaren disponerar öfver vidsträckt område af marken milsvidt omkring. Man kan då mycket väl tänka sig, att dessa arbetare vilja på ett fritt och otvunget sätt utbyta tankar om de frågor, som röra sig i tiden. Man kan äfven tänka sig, att de för detta ändamål önska få ett föredrag af någon person, som de anse äga speciell kunskap i dessa frågor och förutsättningar att gifva dem en vidare och större inblick i desamma. De vilja då gifvetvis, att denna person kommer till platsen för att de skola få åhöra hans föredrag. Men det finnes icke någon lokal, som de disponera öfver, utan de äro hänvisade till att vända sig till förvaltningen för att få disponera någon af verkets egna lokaler. Men i samma ögonblick inträffar det — åtminstone ligger den frestelsen nära till hands — att den, som disponerar öfver dessa lokaler, gör sig till förmyndare eller censor öfver hvad som får yttras eller talas. Här menar jag, att det är ett allmänt intresse, som trädes för nära. Jag anser, att arbetsgifvarens rättigheter icke böra sträcka sig så långt, att han kan på det sättet bestämma, hvad arbetarna skola få tala öfver eller icke tala öfver, hvilken föredragshållare de skola få använda eller icke använda. Här synes det mig, att ett allmänt behof förefinnes, och detta allmänna

Om ändring i
bestämmel-
serna angående
expropriation.
(Forts.)

behof trädes för nära, om en enskild person vill på detta sätt göra sig till andlig förmyndare för sina arbetare.

Genom ett bifall till den reservation, som herr Lindhagen har fogat till betänkandet, har ju hvad motionärerna föreslagit blifvit i afsevärd grad begränsadt; däri talas endast om byggnader, afsedda att tillgodose allmännyttiga kulturella och ekonomiska ändamål. Och jag kan icke finna, att det ligger någon fara i att bifalla reservationen. Från min egen hemort, från min egen valkrets har jag erfarenhet, att föreningar, som uppfört byggnader på ofri tomt, blifvit trakasserade, då de vid ett eller annat tillfälle upplåtit sina lokaler åt föredragshållare, som icke varit för vederbörande arbetsbefäl eller förvaltning behagliga. Jag anser därför, att det vore önskvärdt, om man kunde bereda möjlighet för arbetarna vid dylika verk att åtminstone skaffa sig *en* plats, där de vore säkra att kunna fritt uttala sina meningar och fritt utbyta tankar, och där de disponerade både öfver sig själva och öfver den lokal, där de befinna sig.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till herr Lindhagens motion.

Herr Lindley: Herr Widéns förklaring tarfvar väl ändå en liten rättelse. Med allmänt behof kan jag icke tänka mig, att han menat något annat än ett allmännyttigt behof, och ett allmännyttigt behof behöfver icke omfatta hvarje inom kommunen, kretsen eller distriktet boende person. Kyrkor och missionskapell kunna också hänföras till allmännyttigt behof, men fylla tydligen icke ett allmänt behof. Det är ju faktum, att det finnes många personer, som icke bruka dem och icke bevista de andaktsöfningar, som hållas i dessa kyrkor eller missionskapell. Ett fängelse kan ju ock hänföras till ett allmännyttigt behof, men det kan icke anses fylla ett allmänt behof.

Jag har kommit att tänka på en dag tio år tillbaka, då jag reste upp till just den plats, som blifvit lagd till grund för denna framställning, Söderhamn. Det är nämligen tio eller kanske elfva år sedan stufveriarbetarna där organiserade sig. De hade bildat en förening och jag kom dit för att taga hand om den. Nu voro en del af de arbetare, som tillhörde föreningen, bosatta på Ljusneområdet, och då distansen från Ljusne till Söderhamn eller, rättare sagdt, Stugsund är några kilometer eller så — jag vet ej bestämdt hur lång den är — så skulle i stället för att de allesamman skulle vandra in jag gå ut dit. Det var en ruskig höstkväll, det regnade våldsamt, och då jag kom dit ut, fanns icke någon annan plats att hålla till på än öppna landsvägen. I sista hand företogo sig arbetarna att skaffa båtar och ro ut på en holme långt ut i skärgården, där det fanns en gammal lada. Så hemlighetsfullt måste det försiggå, detta stora möte, och dock gällde det blott en anslutning till föreningen af stufveriarbetarna, som strängt taget ej hörde till verkets arbetare. Man måste sätta sig i båtar och ro ut till holmen och stoppa igen alla fönster och gluggar på ladan,

för att ljusskenet icke skulle synas, och på det mest hemlighetsfulla sätt måste man tala vid dessa människor och ordna de angelägenheter, som berörde alla gemensamt. Och något dyligt kan fortfarande äga bestånd den dag som i dag är, så att jordägaren icke låter arbetarna få en jordbit så pass stor, att de kunna uppföra ett hus, där de kunna samlas och rådpläga om sina angelägenheter. Ja, detta förhållande existerar äfven på andra platser än den närmast afsedda.

Om ändring i bestämmelserna anjden de expropriation.

(Forts.)

Jag tror därför, att Riksdagen bör gifva en opinionsyttring genom att acceptera reservationen.

Herr Akerlund: Den ifrågasatta expropriationsrätten berör visserligen endast större egendomar, men med den tendens, som nu gör sig gällande att så mycket möjligt eller rättare helt och hållet taga bort jordområdena från de nuvarande ägarna, kunna vi litet hvar vara förvissade därom, att, om vi beträda denna väg, det icke dröjer länge, förrän äfven de små hemmansägarna bli utsatta för expropriation. Vi, som litet hvar arbeta för främjandet af det mindre jordbruket, lära icke kunna göra det genom att följa ett sådant system.

Ingen är ifrigare än jag att söka så mycket i min förmåga står medverka till, att jord må bli tillgänglig för så många, som önska erhålla sådan i hela vårt land, såväl för föreningar som för andra ändamål. Hvad Norrland särskildt beträffar — och förslaget afser väl egentligen eller åtminstone hufvudsakligen de norrländska bolagen, kan jag tänka mig — så få vi där snart en arrendelag och häfdelag, som väl egentligen är afsedd att tvinga jordägarna, de stora bolagen, att afstå från en betydlig del af de inägor, som tillhöra dem. Då lär det icke bli så synnerligen svårt att erhålla jord för olika syften. Om framställningen kommit så, att vederbörande själfva begärt bistånd af det allmänna för förvärfvande af jord till sådana ändamål, då skulle jag icke haft något att invända, men att utvidga expropriationsrätten på sådant sätt, att folk inom alla läger af jordägareklassen skulle vara alldeles rättslösa, det kan jag icke anse vara något framsteg, och jag tror icke heller, att det skall gå så lätt att genomdrifva det. Nej, jordbruk är sannerligen icke en alltför lukrativ affär förut, för att man skall försvåra det på det sätt, som nu föreslås.

Det är visserligen sant, att en sådan expropriation icke får komma till stånd utan att Kungl. Maj:t pröfvar sådan nödig. Ja, mina herrar, hvad betyder i det fallet Kungl. Maj:ts pröfning? Det blir en sådan populär sak, att det sannerligen icke blir rådligt eller trefligt för Kungl. Maj:t att säga nej. Och för öfrigt beror det alldeles på, hvilken Kungl. Maj:t, som har hand om tömmarna.

Jag skall icke besvara kammaren vidare, utan anhåller blott att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Rydén: Herr talman! Blott ett par ord med anledning af hvad den siste ärade talaren här yttrade. Det förekommer ju stundom det knepet här i kammaren, att man söker skrämma

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.
(Forts.)

folk, när det är fråga om att införa något nytt. Jag kan icke neka till, att jag fick den uppfattningen, att den förre talaren sökte skrämma våra mindre jordbrukare med en expropriationsfara, riktad mot dem. Men det säger ju sunda förnuftet, att den första förutsättningen för, att det skall finnas behof af samlingslokaler, är, att mycket folk bor på en plats. En liten hemmansägare selsätter i sitt lilla jordbruk icke en så stor arbetsskara, att hos denna uppstår något behof af samlingslokal.

Det är i två fall ett dylikt behof skapas. Det ena är, där det finnes en sammanträngd befolkning, såsom i industri- och bruks-samhällen. vid fiskelägen och dylikt. Hvad sådana samhällen vidkommer, har ju Riksdagen nu i år aflåtit en skrifvelse i syfte att få dessas tomtfrågor ordnade. Det andra fallet är, där stora arbetareskaror sysselsättas af stora jordarbetsgifvare, såsom å de stora bolagens egendomar och å de stora godsens. För dessas vidkommande kan man ju, såsom i debatten här skett, uttala alla möjliga platoniska önsknningar, men vi måste väl ändock medgifva, att det i närvarande ögonblick icke finnes någon som helst utsikt för, att förhållandet skall blifva annorlunda, om icke lagstiftningen ingriper. Vi se ju, huru det i detta afseende förhåller sig rundt om i landet, och det synes verkligen icke vara möjligt att få saken ordnad med mindre, än att en lagstiftning i ämnet kommer till stånd. Det är således väsentligen i fråga om de stora bolags-egendomarne och de största godsens, som behof af samlingslokaler för arbetarebefolkningen uppstår, och därför behöfver man icke skrämma småbönderna med, att hela Sveriges jordbruk här svärfvar i fara. Det är, det upprepar jag, icke fråga om att uppföra »folkets hus» hos småbönderna, utan på platser, där det finnes mycket folk.

Gentemot hvad herr Widén här yttrade vill jag äfven säga, att om den lagstiftning kommer till stånd, som vi med den ifrågasatta skrifvelsen åsyfta, blir ju samma rätt tillförsäkrad alla samhällsklasser och icke någon särskild sådan. Alla ekonomiska föreningar med 25 medlemmar, oafsedt hvilken samhällsklass dessa tillhöra, skulle få rätt att, under vissa förutsättningar och om Kungl. Maj:t finner skäl därtill, expropriera den jord, som för bedrivande af föreningens verksamhet är behöflig. Jag tror också, att det i framtiden kan hända, att det blir ungefär så, som länsstyrelsen i Malmöhus län antyder i sin sista femårsberättelse, nämligen att den dagen kommer, då »folkets hus» icke blifva så fruktade, utan demokratiseringen i samhället har blifvit så stark och djup, att »folkets hus» komma att blifva samlingsplatsen äfven för andra än arbetare, kanske för alla samhällsklasser.

Jag glömde att i mitt anförande nyss särskildt motivera, hvarför vi föreslagit, att kooperativa handelsföretag skulle få rätt att begagna sig af expropriationsförfarandet. Jag har här i min hand ett kontrakt mellan Söderfors bruks aktiebolag och en af dess arbetare. I detta kontrakt — det är t. o. m. i original — förekommer bland annat en punkt, som lyder sålunda: »Handel

får ej å tomtplatsen idkas. Utan jordägarens tillstånd får ej hyresgästen emottaga eller främmande personer inhysa.» Detta kontraktsformulär är gemensamt för en hel del af de stora bolagen uppe i Norrland. I kontrakt, som gäller jordupplåtelse för byggnadstomt, står, att handel icke får förekomma å området. Man har det visserligen ofta så ordnadt, att bruket eller brukets tjänstemän ha uppsatt en affär, och det kan hända, att man gör som i Ljusne: där har man kallat det för arbetarnas affär och arbetarna ha en aktie eller två eller så; men aktiemajoriteten ligger i bruksdisponentens och brukstjänstemännens händer. Man har dessa affärer och på grund af de uppgjorda kontrakten är uppsättande af någon annan affär på den platsen omöjliggjordt, och dessa monopoliserade affärer kunna faktiskt sätta hvilka priser de än vilja å lifsmedlen. Det är också en känd sak, att de s. k. bruksaffärerna och bolagsaffärerna ej sällan laborera med så ofantligt höga lifsmedelspris, att de rent af närma sig utpressning mot befolkningen på platsen. Ett sådant förhållande existerar på många ställen i Norrland enligt hvad de meddelanden utvisa, som däruppifrån kommit mig till handa. Jag känner äfven till, hurusom det var på alldeles samma sätt vid ett glasbruk nere i Småland. Bruket hade där handeln, till dess att arbetarna för ett par år sedan fingo hos en välvillig bonde, en half timmes väg från själfva bruksområdet, hyra en torparstuga, där de kunde sätta i gång en kooperativ affär. Där hade arbetarna den förmånen, att en kvarts mil från bruket fanns en bonde, som visade dem tillmötesgående! Men uppe i Norrland, där bolagen äga milsvida områden omkring själfva den plats, där arbetarebefolkningen bor, är ju denna befolkning praktiskt taget helt och hållet i bolagens händer, och det är för sådana fall och endast för dem, som vi ha begärt, att expropriationsrätt skall inträda. Icke får hvilken privat handlande som helst rätt att exproprieras jord; det måste vara en ekonomisk förening, som vill drifva kooperativ handelsverksamhet enligt de former, som äro närmare utstakade i lagen om föreningar för ekonomisk verksamhet.

Herr *Sandin* i Grums instämde häruti.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman, mina herrar! Om jag icke missförstod herr Akerlund, hade han vissa betänkligheter att här gå med på motionärernas förslag just med hänsyn till de mindre jordbrukarna. Jag vill då endast framhålla, att en sådan lagstiftning som den här ifrågasatta skulle väl antagligen aldrig behöfva tillämpas gentemot en mindre jordbrukare, utan endast gentemot de stora bolagen och de stora godsens innehafvare.

Jag var förliden höst med om att inköpa tomt till ett folkets hus på den plats, där jag bor. För detta folkets hus, som säkerligen blir ett bland de största på Sveriges landsbygd, inköpte vi icke mer än 1,000 kvadratmeter; större områden behöfva icke i dylika fall komma i fråga, och därför torde de exproprieringar,

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Om ändring i bestämmelserna angående de expropriation. (Forts.)

i som där kunde komma till stånd, aldrig vara af någon betydelse för jordbruket. Vi ha dessutom i den del af Sverige, hvarifrån jag är, gjort den erfarenheten, att de små jordbrukarna gärna och med nöje afstå en del af sin jord till tomt för ett folkets hus, och man behöfver alls icke tillgripa något expropriationsförfarande för att komma till tals med dem, utan det är för att komma till tals med de stora bolagen och bruken, som vi behöfva denna lag.

Det har nu sagts, att det här icke gäller ett allmänt intresse eller ett allmänt ändamål. Jag ber då att få peka på en socken, som ligger i närheten af den, jag tillhör, nämligen Säfsnäs socken. Denna räknar öfver 3,000 invånare; all jord i socknen utom några få bondgårdar i en utkant äges af ett bolag eller står åtminstone under en gemensam bruksstyrelse. Denna bruksstyrelse är ensam bestämmande i kommunalt hänseende. Det finnes där en kyrka och några skollokaler, men dessa få icke användas för några som helst andra ändamål än de, hvarför de äro uppförda. Där finnes icke något böhus eller någon annan offentlig samlings-sal, utan när t. ex. en predikant kommer dit och vill hålla ett missionsföredrag, får han hålla till i en snickerifabrik, hvilken då upplåtes som lokal. Nu vill jag fråga herrarne: hvem är det, som skall afgöra, om det är fråga om ett allmänt behof: är det den *lilla klick kapitalister*, som äga Säfsnäs, eller dessa *3,000 människor, som bo där?* Jag undrar, om icke dessa människor ha behof att någon gång få samlas till öfverläggningar om saker, som intressera dem, och om icke detta är ett allmänt intresse i högre grad, än att ett litet fåtal får äga all jorden och säga ifrån: I fån icke några hundra kvadratmeter på något ställe inom hela socknen, där I kunnen bygga eder en samlingslokal. Jag kan icke förstå annat, än att, då statsmakterna ha lämnat enskilde rätt att få besitta all jord inom en socken, statsmakterna väl äfven bör gifva dem, som bo inom socknen, rätt att få några kvadratmeter, där de kunna uppföra en samlingslokal åt sig. Jag tror, att detta är ett allmänt intresse, ett intresse, som berör alla samhällslager. Nu är det så, att de lokaler, som hittills funnits inom socknen, användts af de förmögna, när de någon gång behöft dem för sina sammankomster, men de fattiga, den stora massan, får icke använda dem för sina möten. Skall det bli full rättvisa, måste alla samhällslager lämnas tillfälle att kunna skaffa sig samlingslokaler.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr *Starbäck*.

Herr Sundström: Herr talman! Jag tror, att det skulle ha varit synnerligen lyckligt, om motionärerna icke i sin motion inblandat tidningsartiklar, som stått att läsa i en här i hufvudstaden utkommande daglig tidning. Dessa tidningsartiklar ha synbarligen skrivits af en person, som icke betraktat förhållandena

i Ljusne med den opartiskhet, som man haft rättighet att fordra. Då motionen till en stor del berör dessa förhållanden, skall jag, herr talman, anhålla att med några ord få belysa de uttalanden, som i tidningsartiklarna i fråga blifvit gjorda.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Motionärerna resonera tydligt på följande sätt. Den socialdemokratiska ungdomsklubben vid Ljusne önskade år 1905 hålla ett möte med demonstrationståg vid invigningen af sin fana. Demonstrationståget vägrades emellertid. Föreningsrätten vid Ljusne blef sålunda af förvaltningen inskränkt, och till följd däraf blef sedermera hela sågverksrörelsen därstädes nedlagd, hvaraf sedermera följde en stor emigration. Följaktligen ha vi — så vilja motionärerna säga — genom detta exempel bevisat, huru nödvändigt det är, att vi få expropriationsrätt till mark för församlingslokaler. Jag tror, att motionärerna genom att sålunda göra de berörda tidningsartiklarnas uttalanden till sina egna skjutit åtskilligt öfver målet. Vi måste nämligen taga med i beräkningen, hvad den andra parten har att säga. Det är icke alla gånger, som vid dessa arbetaremöten hållas tal, som kunna tjäna allmännyttiga ändamål, och just beträffande nu ifrågavarande fall kan jag förete bevis, att så icke var förhållandet. Jag förundrar mig icke öfver, att förvaltningen vid Ljusne vid detta tillfälle hyste betänkligheter mot att tillåta demonstrationståget. Det står ju i tidningsreferaten, att sinnena voro i stark oro, och att de tal, som höllos, icke just präglades af någon moderation. Jag har mig bekant, att den talare, som höll festföredraget, späckade detta med de gröfsta svordomar och utgjutelser mot arbetsgifvaren på platsen. Han yttrade bland annat om denne, att en sådan arbetsgifvare helst borde sitta inom lås och bom eller också borde samhället frigöras från en sådan på annat sätt. Han uppmanade ungdomarna, som där voro samlade, att med knutna näfvar skaffa sig sina rättigheter.

Jag hemställer till herrarne, huruvida man icke mycket väl kan förstå, att en arbetsgifvare vid ett sådant tillfälle hyser betänkligheter för att upplåta lokal eller att tillåta ett demonstrationståg. Då man sålunda rent af lägger an på att vädja till de lägsta mänskliga lidelserna, blir då åtminstone icke jag förvånad öfver att arbetsgifvarna i sin ordning af ren häpenhet öfver hvad de se, höra och erfara söka göra hvad de kunna för att stäfja utbrotten häraf. Och om det också icke alla gånger är klokt af arbetsgifvarna att hindra möten och arbetarnas fria föreningsrätt och således icke alltid kan försvaras, så vill jag betona, att det dock möjligen kan förklaras.

Vidare omtalas det, att på ifrågavarande möte ett telegram afsändes till Konungen. Telegrammet står aftryckt i motionen. Det heter om telegrammet, att arbetarna, som författade detsamma, voro fattiga och olärd. Jag kan upplysa herrarne om att den, som författade telegrammet, icke var någon af de i detsamma omtalade fattiga arbetarna. Det var talaren vid tillfället, som gjorde uppfinningen för att inför allmänheten framställa Ljusneverkens

Om ändring i ägare i så ful dager som möjligt. Han fick ett par af arbetarna bestämmelserna angående detta för mig och djupt beklagat sig öfver sin obetänksamhet. de expropriation.

(Forts.)

Det är väl dock väl mycket sagdt, när man i dessa tidningsartiklar påstår, att ett stort sågverk, ett af Norrlands största, skulle nedlagt sågverksrörelsen för ett sådant telegrams skull eller därför att ägaren till sågverket skulle blifvit förbittrad öfver detsammans innehåll och tillkomst. Jag tror det icke. Det måste ovillkorligen ligga andra orsaker bakom detta, om hvilkas beskaffenhet jag icke här har att befatta mig.

Det talas vidare om en stigande stor emigration, som skulle blifvit den slutliga följden af dessa beklagliga händelser i Ljusne. I tidningsreferaten uppgifves det, att man af kyrkoböckerna inhämtat, att omkring 120 personer skulle hafva rest öfver till Ameriga. Jag har från samma källa inhämtat, att det icke är precis denna siffra. Förhållandet är nämligen det, att strax bredvid Ljusne finnes ett annat stort sågverk, Ala. Befolkningen vid dessa båda sågverk är sammanförd under ett enda kapellag. Under de senaste två å tre åren har emigrationen varit större från Ala än från Ljusne. Då man nu tagit siffran från kyrkoböckerna, har man icke skilt på hvilka som rest från Ala, och hvilka som rest från Ljusne. Från säker källa har jag inhämtat, att det skulle vara mellan 40 och 50 arbetare, som rest från Ljusne. Detta om de tidningsuttalanden, af hvilka motionärerna begagnat sig. Jag har velat framhålla detta för att beriktiga en del uppgifter, som varit i svang i pressen och nu blifvit synliga i riksdagstrycket. Jag anser nämligen, att det icke är hälsosamt för den sak, för hvilken man sträfvar, om man stödjer sig på öfverdrifna uppgifter, hvilka icke kunna bevisas.

Hvad nu själfva frågan beträffar, instämmer jag för min del lifligt i herr Lindhagens reservation. Det kan icke bestridas, att så länge bolag eller enskilda — och hvad Norrland beträffar är det förnämligast sågverksbolag — äga jord på milsvida områden omkring en folkrik plats och som vanligt icke under några villkor vilja upplåta plats till samlingslokaler, så länge blir också den fria föreningsrätten, församlings- och yttrandefriheten något, som endast existerar på papperet. Jag tror, att det vore synnerligen olyckligt, om dessa förhållanden fortfarande skulle få vara rådande. Det kommer ovillkorligen att framkalla ett starkt missnöje hos dem, som därigenom blifva hindrade från utöfvandet af sin fria föreningsrätt. Jag tror, att detta tvång så småningom hos en eljest lugn och förständig befolkning, hvars rätt på detta sätt trädets för nära, skall framkalla detta hart när anarkistiska sinnelag, som är färdigt att utbryta i lidelsefulla och starka uttryck öfver de rådande förhållandena, uttryck, ofta starkare än som mången gång kunna försvaras. Därför är det klokare att iakttaga liberal hänsyn till olika tänkande. Om man också icke alla gånger kan följa med deras tankegång, bör man icke hindra densamma att hafva sitt fria lopp.

Det är på grund häraf, som jag, herr talman, anhåller att på det lifligaste få ansluta mig till herr Lindhagens reservation.

Med herr Sundström instämde herrar *Olsson* i Viken, *Johansson* i Jönköping och *Bosson*.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Herr Persson i Malmö: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet närmast med anledning af herr Åkerlunds anförande, då han yttrade, att Riksdagen har antagit norrlandslagarne och att det nu föreläge förslag till en arrendelag och häfdelag, och att detta syntes honom kunna vara ungefär fullt tillräckligt i detta afseende.

Jag ber att få erinra därom, att dessa lagar afse hufvudsakligen att i någon mån reglera förhållandena för landsbygdens arbetare, torpare och arrendatorer samt följaktligen icke komma att i någon afsevärd grad beröra de arbetare, åt hvilka vi genom vår motion närmast hafva velat söka bereda möjlighet att skaffa sig samlingslokaler. Arrendatorer, jordägare och jordbrukare hafva möjlighet att samlas utan att behöfva använda sådana lagar. Det synes mig därför icke vara fullt riktigt att åberopa dessa Riksdagens åtgöranden såsom ett skäl mot bifall till det föreliggande förslaget.

Den siste ärade talaren anförde, att de i motionen inryckta tidsningsartiklarna icke voro fullt opartiska. Jag vågar icke heller gå i borgen för att så är förhållandet. I stället hafva motionärerna antydt, att det kanske är någon journalistisk utsmyckning i dem, men vi hafva sagt, att de hafva icke i den offentliga diskussionen oss veterligen blifvit vederlagda. Vi hafva således icke vågat säga, att de äro fullt riktiga; de äro endast anförda såsom ett exempel på de hart när öofvervinneliga svårigheter, som resa sig, då arbetarna vilja söka skaffa sig samlingslokaler.

I själfva saken kan jag säga, att jag icke har så mycket att tillägga utöfver hvad som yttrades af herrar Rydén och Bernhard Eriksson. Jag skall därför icke upptaga kammarens tid med att upprepa hvad de sagt, utan endast tillåta mig erinra om, att motionen afser ju endast att då Kungl. Maj:t pröfvar nödigt, skulle efter framställning från en förening för ekonomisk verksamhet med minst 25 i orten boende medlemmar ägare af jordegendom, hvars sammanhängande ägoareal uppgår till eller öfverstiger 500 hektar, vara pliktig att afstå jord. Sålunda är det endast vid betydligt begränsade tillfällen, som detta expropriationsförfarande skulle kunna ifrågasättas, och reservanterna, till hvilka jag ansluter mig, afse, att en skrifvelse skulle aflåtas till Kungl. Maj:t med begäran att taga frågan under ompröfning och därefter framlägga det förslag, hvartill denna ompröfning kan föranleda. Detta synes mig vara ett så blygsamt, men ändock viktigt kraf, att Riksdagens Andra Kammare icke gärna bör kunna säga nej härtill. Ty den regulator, som ligger uti att Kungl. Maj:t skall »pröfva nödigt», synes mig vara en tillräck-

Om ändring i lig borgen, för att icke i onödan eller till skada för industrien eller bestämmelserna angående landtbruket något expropriationsförfarande i detta afseende kommer att äga rum. Snarare skulle jag vara böjd att tro, att de expropriation. just med hänsyn till denna garanti expropriation alltför sällan skulle ifrågakomma.

(Forts.)

Slutligen tillåter jag mig anhålla, att herrarne måtte ihågkomma, i hvilken ställning dessa arbetare befinna sig. De känna behof af föreningslif; de vilja exempelvis hafva en församlingslokal för religiösa möten, men de kunna icke få detta, om vederbörande arbetsgifvare icke anse det lämpligt. Det finnes ju egenomsägare, som hafva olika uppfattningar i denna sak. Arbetarne kunna icke få ett hus för att afhålla nykterhetsföredrag; de kunna icke få ett hus för fackföreningsverksamheten och icke heller ett hus, hvori de kunna inreda lokaler för en liten handelsbutik. Från en hel del platser har det meddelats, att brukens handelsaffärer gå med en utomordentlig vinst och att handelsföreståndarnes årsinkomster belöpa sig till 12, 15 å 20,000 kronor. Det är klart, att detta går ut öfver arbetarne i den form, att de få betala något högre pris för de varor, som de köpa, än som är absolut nödvändigt med hänsyn till den allmänna marknaden.

Det är dessa förhållanden, som göra, att det växer bitterhet i arbetarnes sinnen, och de känna det dubbelt tungt, när de icke kunna få lokaler, hvori de kunna samlas för att dryfta sina gemensamma angelägenheter eller tillhandahålla medlemmarne lifsförnödenheter. Jag är för min del öfvertygad om, att en hel del af den bitterhet, som nu är rådande och någon gång tager sig för skarpa uttryck, skulle komma att häfvas och mähända försvinna, om arbetarne funno mera tillmötesgående från dem, som hafva makten i detta afseende, från dem, som skulle kunna göra det något bättre för arbetarne, än nu är förhållandet.

Dessutom tillåter jag mig framhålla, att här gäller det icke uteslutande ett klassintresse. Det religiösa behovet är väl icke uteslutande en underklassrörelse. Det är äfven en betydande del af öfverklassen, de i ekonomiskt afseende väl situerade, som omfatta denna rörelse, men äfven deras verksamhet kan hindras i betydlig mån genom oginhet från jordägarnes sida. Jag vet exempel på att nykterhetsföreningar kunnat få lof att afhålla sammanträden i lokaler, hvartill plats upplåtits af arbetsgifvare. Men det har varit ett absolut förbud för dessa nykterhetsföreningar att i sin ordning upplåta lokalen för fackföreningsmöten eller politiska möten. Att detta icke verkar fördelaktigt, då arbetarne känna sig stå under sådant förmynderskap, är ju helt naturligt.

Jag kan för min del icke neka till, att jag anser, att lagutskottet hade den rätta uppfattningen om förhållandena, då utskottet i sitt utlåtande n:o 41 för innevarande år angående expropriationsrätt i samhällen med sammanträngd befolkning för förvärfvande af erforderlig tomt och byggnadsmark yttrar: »Står dessutom expropriationstvånget i utsikt, torde man vara berättigad förutsätta, att frivilliga öfverenskommelser mellan tomt-

ägare och den expropriationsberättigade eller den enskilde i de flesta fall låta sig åstadkomma.» Jag är för min del öfvertygad om, att expropriationsförfarandet icke skulle behöfva ifrågakomma ofta, om vi finge en lagstiftning, som medgäfvade rättighet för föreningar för ekonomisk verksamhet att expropriera nödigt område för uppförande af församlingslokaler, och det är därför, herr talman, som jag hemställer om bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Herr Wallis instämde häruti.

Herr Hildebrand: Herr talman! Jag är fullkomligt ense med de talare, som ansett, att det är ett samhällsintresse, att medlemmar af folket få komma tillsammans och gemensamt dryfta sociala, politiska och religiösa frågor. Men jag kan icke inse, att den väg att realisera detta, som här är ifrågasatt, vore den riktiga. Det förhåller sig ju dock så, att den här afsedda lagstiftningen skulle innebära en inskränkning i den enskilda äganderätten, och en sådan lagstiftning måste enligt min uppfattning bäras upp af en allmän mening för att verkligen kunna och bära genomföras. Jag tror icke, att det finnes en sådan allmän mening, tillräckligt stark att uppbära en dylik lagstiftning, och jag tror därför, att det enda verk samma medlet är att arbeta fram en uppfattning, att sådana sammankomster icke bära hindras, när de nämligen ägarum under betryggande former.

Jag tror äfven, att det kunde blifva mycket egendomliga följder af den lagstiftning, som här är på tal. Nu är det visserligen sant, att Kungl. Maj:t skulle äga att pröfva hithörande frågor, men man kan tänka sig, att vid ett fabrikkssamhälle någon grupp hade bildat en ekonomisk förening, som anhåller om expropriation för uppförande af ett folkets hus, och att så en annan grupp kommer och förklarar, att den icke alls är betjänad af detta folkets hus, utan begär expropriation för ett folkets hem. Så kommer kanske en nykterhetsförening och säger, att den hvarken är betjänad af folkets hus eller folkets hem, och begär expropriation äfven för sin del samt gör det på sådant sätt, att Kungl. Maj:t icke anser sig kunna neka. Prejudikat finnas, såsom påpekats af en annan talare. Så komma vidare en ansökan om expropriation för handelsrörelse och ytterligare ansökningar om expropriation för ett baptistkapell, ett missionshus och kanske en föreläsningssal. Det kan blifva en hel mängd expropriationsfrågor, och ägaren till fabriksanläggningen, som måhända endast är förenad med ett mycket obetydligt jordområde, hvilket ju är förhållandet på vissa ställen, måste finna sig i alla dessa expropriationsåtgöranden och uppförandet af alla dessa olika samlingslokaler. Jag kan icke tänka mig, att det är ett allmänt behof, som här skulle ligga bakom. åtminsone icke i den mening, i hvilken man i allmänhet tager allmänt behof. Vänder man litet upp och ned på saken, såsom min granne här till höger gjorde, och utgår från att ett fängelse endast är till för fångarnas bekvämlighet och icke för sam-

Om ändring i hällets och dess laglydiga medborgares skull, kan man ju komma till rätt underliga resultat.

bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan, och jag gör det — jag vill återkomma härtill — just under den uppfattningen, att hvad som här bör göras är att inarbeta en allmännare uppfattning, att det icke är i samhällets intresse att hindra samhällsmedlemmar att sammankomma för att dryfta allmänna frågor. Jag vet, att där och hvar och äfven här i Stockholm har rådt en viss fruktan för folkets hus. Jag har visserligen ofta ansett mig böra opponera mig mot den politik, som utgår därifrån, men jag har aldrig på något sätt sökt bestrida, att de samhällsmedlemmar, som sammanslutit sig för att uppföra dessa samlingslokaler, hafva handlat i sin goda rätt, och jag har verkligen själf uppträtt och hållit föredrag i folkets hus.

Jag tror således, att utvecklingen går i den riktningen, att den ifrågasatta utvidgningen af expropriationsrätten slutligen blir onödig, och framför allt tror jag, att den nu skulle komma alldeles för tidigt.

Herr Lindqvist: Herr talman! Det förefaller mig, som om man under diskussionen sett något ensidigt på den sak, som här behandlas. Det vill nästan synas, som om man bortsett från hvad motionärerna hade yrkat, och ansett, att saken uteslutande skulle gälla att tillförsäkra arbetarne möjlighet att erhålla fackföreningslokaler eller lokaler, där de kunde diskutera dessa sina angelägenheter. Herr Widén, hvars anföranden här i kammaren utan tvifvel alltid ha en mycket stor och vägande betydelse, betonade särskildt, att i dessa sträfvanden icke kunde ligga något, som vore att beteckna såsom ett allmänt ändamål, och det syntes sålunda, som om åtminstone han för sin del ville inskränka saken till ungefär hvad jag här antyddt.

Jag ber då att få erinra om, att uti motionärernas yrkande angifves, att det skulle gälla samlingslokaler för socialt, politiskt eller religiöst bruk eller folkbildnings- eller nykterhetsverksamhet eller lokaler för bedrivande af sådan handelsrörelse, som omförmäles i § 1 af lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet. Om man vill se rätt på motionärernas yrkande, så vidgar sig väl saken ganska väsentligt, och man torde med hänsyn därtill med fog kunna framställa det spörsmålet, huruvida icke, när i det ifrågavarande ändamålet kunna inrymmas och tillgodoses alla de omnämnda olika intressena, detta ändamål får en så vidgad ram, att det kan betraktas som ett allmänt ändamål.

Man har sedermera, synes det mig, sökt göra saken till något helt annat, än den i verkligheten är. Ja, man skrämmar nästan med att motionen kommer från ett visst håll, och man anför i sådant afseende, att — något, som enligt min uppfattning absolut icke är förhållandet — vi socialdemokrater här skulle vilja försöka att genast omskapa samhället, tillvälla oss rätten att få

eröfra Sveriges jord och på sådant sätt göra jorden till dens egen- dom, som socialdemokraterna vilja, att den skall tillhöra. Ja, mina herrar, denna fara föreligger väl ändock icke, ty här gäller det endast att tillförsäkra medborgare expropriationsrätt i vissa afseenden. Man kan ju icke komma i besittning af någon enda liten jordlapp, utan att den skall betalas med penningar, och så snart det gäller arbeterne, veta vi ju, att de ej äga några kapital, så att de på denna väg alls icke skulle kunna komma åt Sveriges jord. Jag tror, att jag kan säga herr Akerlund, att han för sitt vidkommande kan vara alldeles lugn och trygg, ty om också motionen, sådan den nu föreligger, blir bifallen, skall det säkert icke lyckas åstadkomma en sådan omstörtning, som herr Akerlund synes befara.

Beträffande den synpunkt, som utskottet uti sitt utlåtande i ett afseende tillåtit sig framhålla, skall jag be att få nämna, att den nog icke hvilar på så alldeles fast grund. Utskottet säger nämligen bland annat: »Endast för ändamål, som synnerligen nära, direkt eller indirekt, sammanhänga med statens lif och utveckling, medgifver svensk lag expropriation.» Nu har dock det förhållandet inträffat, att, efter hvad jag låtit mig meddelas, Kungl. Maj:t här i Sveriges hufvudstad medgifvit expropriationsrätt för en viss privat institution, nämligen dramatiska teatern i Stockholm, och jag tror, att utskottet sålunda, om det vill betrakta denna sak rätt, skall finna, att det har skjutit något öfver målet, när det så starkt, som skett, i motiveringen framhåfver detta påstående.

Herr Hildebrand anförde ju också något, som gick i den riktning, hvori, enligt hvad jag nyss antydte, jag tror att uppfattningen här går, nämligen att här skulle ske ett intrång i den enskilda äganderätten. Jag tycker, att det borde förefalla litet hvar egendomligt, att man vill göra ett sådant nummer af ett yrkande, som icke innefattar annat än hvad jag redan tillåtit mig här angifva. Hvar och en, som vill se opartiskt på saken, måste väl gifva mig rätt i, att så ligger ärendet och icke på det sätt, att här skulle vara frågan om att göra ett intrång i äganderätten.

Emellertid skall jag be att få säga ett par ord särskildt med anledning af det yttrande, som herr Sundström hade. Det synes mig, som om herr Sundström därmed inför Andra Kammaren gjort en syndabekännelse och tydligt för oss angifvit, hvar hans politiska uppfattning från och med nu är belägen. Men då han ville begagna en viss vidrig händelse, som inträffat uppe i Ljusne, för att därmed motarbeta och omintetgöra ett beslut till förmån för ett så rättvist syfte, som innebäres i denna motion, så synes det mig, att han stred med icke fullt rena vapen. Jag trotsar hvilken som helst af herrarne, hvilket politiskt parti i än tillhören och hvilken politisk eller religiös åskådning i hysen, att kunna uppstå och med bestämdhet påstå, att inom Eder krets icke under några omständigheter eller vid något tillfälle kan inträffa en förlöpfung, ett missgrepp af personer, som i icke hafven i Eder hand. Hvad herr Sundström relaterade uppe från

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.
(Forts.)

Om ändring i
bestämmel-
serna angäen-
de expropria-
tion.

(Forts.)

Ljusne är en händelse, som från partiets sida sannerligen icke senteras, om förloppet varit sådant, som herr Sundström angaf det, och jag tror, att vårt parti redan visat, att vi icke ställa oss bakom dylika sträfvanden. Men jag anser det vara ohemult att, för att nå ett visst syfte, i diskussionen använda sig af sådant och säga, att vi icke få medgifva den begärda expropriationsrätten, ty det skulle gifva arbetarne rätt att skaffa sig samlingslokaler, i hvilket icke komme att försiggå annat, än hvad herr Sundström uppgaf skulle hafva skett i Ljusne.

Jag ber till sist, herr talman, att få säga, att jag tror, att herrarne, hvilken uppfattning I än för öfrigt hysen, dock skola, då vi nu yrka på, att arbetarne vid de stora brukssamhällena måtte tillförsäkras möjlighet att förskaffa sig lokaler för handelsrörelse, gifva oss rätt i att vid dessa brukssamhällen, där ett bolag äger jorden på ofantligt stora vidder, där arbetarne äro hänvisade till att lefva inom detta bolags område och röra sig på dess mark samt alltid så att säga lefva på bolagets egendom, bolagen hafva beredt sig möjlighet att själfva starta handelsrörelse och att där än i dag existerar detta trucksystem, enligt hvilket arbetarna pressas att gifva en oskäligen betalning för de varor de behöfva för sitt uppehälle, samt att arbetarne icke lämnas möjligheten att, oaktadt de eljest skulle äga den, själfva drifva handel med sådana varor och därigenom nedbringa kostnaderna för sina lefnadsbehof och skaffa sig en människovärdigare och dragligare tillvaro. Detta är, mina herrar, ett missförhållande, och jag tror, att det vore hedersamt af Andra Kammaren, om den bidroge att i någon mån förskaffa ur världen den orättvisa, som vidlåder detta af bolagen idkade, onaturliga trucksystem.

Med hänsyn till den uppfattning, jag sålunda har, och då jag anser det vara absolut onaturligt att vidga frågan så, som åtskilliga talare här hafva gjort, skall jag för min del, enär vi icke kunna komma längre, be att på det lifligaste få instämma i den reservation, som här är bifogad lagutskottets utlåtande, och jag tror mig än en gång böra försäkra, att därmed nog icke skall uppstå den fara, som herrarne tro vara för handen, att nämligen socialisterna skola eröfra Sveriges land. Det dröjer antagligen, ledsamt nog, länge, innan vi komma dit.

Herr Centerwall: Herr talman! Jag har ingalunda begärt ordet för att, såsom den föregående talaren sade, nedgöra och omintetgöra framgången af motionen eller, hvad som blifvit det enda möjliga under nuvarande förhållanden, af den utaf herr Lindhagen m. fl. afgifna reservationen. Tvärtom instämmer jag — under uttalande, att mitt hjärta klappar lika varmt för arbetarnes välfärd som den föregående talarens, om det också icke klappar i socialdemokratisk takt — fullkomligt med honom i att på det lifligaste tillstyrka kammaren att antaga reservationen, och detta icke allenast i arbetarnes, utan äfven i arbetsgifvarnes intresse. Dessa lokalfrågor hafva nämligen i långa tider, såsom också här

antydts, gifvit anledning till onödiga tvister mellan arbetsgifvare och arbetare, och kunna de på laglig väg ordnas, så vore detta en sann välsignelse.

Jag instämmer också med dem, som säga, att möjligheten att komma tillsammans och diskutera sina egna angelägenheter, och hvar för icke också kommunens och landets angelägenheter, är ett allmänt behof, därför att därigenom höjes arbetaren, och, såsom en socialdemokratisk talare sade, därigenom göras arbetarne också lämpliga att förvalta den stora andel i makten, som äfven jag tror, att de skola få.

Men äfven med fara att, såsom det har gått en ärad vän till mig, representanten för Södra Hälsingland, blifva ansedd för en falsk stallbroder, som vill stjälpva hvad han säger sig önska hjälpa, ville jag varna för den praxis, som alltmera börjat på vissa håll göra sig gällande, att såsom bevisande dokument anföras tidningsartiklar. Den ärade malmörepresentanten har själt i dag såsom bevis för hvad han sade uppläst utdrag ur en fullt officiell handling, nämligen norrlandskommitténs betänkande. Sådana officiella handlingar äro de rätta källorna för riksdagsmotioner.

Visserligen äro icke alla officiella handlingar fullkomligt höjda öfver hvarje kritik. Till och med Sveriges allmänna statistik kan i det skick, hvori den nu befinner sig, gifva anledning till åtskillig kritik.

Men man måste väl ändå säga, att de officiella handlingarna få gifvas vitsord framför enskildes utsagor.

Nu kan det icke falla mig in att säga, att man skall låta bli att tro något, därför att det är tryckt i en tidning, lika litet som man får säga, att man skall tro något, därför att det är tryckt. Jag har själf under min långa lefnad många gånger varit i tillfälle att bevittna, hvilken möda tidningsmän göra sig för att kunna framlägga en riktig berättelse, och jag tror, att i nittionio fall af hundra en tidningsman känner såsom sin sanna ära att afgifva en så riktig berättelse som möjligt. Dock finnas naturligtvis inom denna värld likaväl som inom vår värld och inom alla världar oärliga individer.

Hvad nu särskildt beträffar den tidningsartikel, som här har fått intaga en så bred plats i den motion, hvilken de ärade kammarledamöterna af den socialdemokratiska trosbekännelsen hafva afgifvit, så känner jag den, som har skrifvit artiklen, och tror, att han har gjort sitt bästa för att finna ut sanningen, men jag tror, att den tid, han använt, varit för kort, att han ej hört båda parterna och att han kanske också på förhand haft vissa fördomar, som gjort det svårt för honom att se, hvad som vore riktigt eller icke. Då kan man fråga: hvad angår detta den talare, som just nu intager talareplatsen? Jo, det angår mig därför, att jag i 32 år har varit granne till detta stora verk, som kallas Ljusne, och väl känner förhållandena där. Ingen kan misstänka mig att vara arbetarefiende.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Om ändring i
bestämmel-
sena angäen-
de expropria-
tion.
(Forts.)

Men icke får man väl, när man vill bevisa något, taga lösa utsagor för goda.

För det första angifver artikelförfattaren en person som *ägare* till Ljusne sågverk, oakadt styrelsen består af tre medlemmar och den omnämnde personen först nyligen fått aktiemajoriteten. Men jag medgifver villigt, att nog är han den bestämmande. Det påstås vidare i artikeln, att han har ställt sig rätt fientlig mot den socialdemokratiska rörelsen. Ja, nog tror jag, att en man af gammal feodaladel, äldre än huset Habsburg, kan hafva svårt att förstå den moderna fackföreningsrörelsen. Men äfven om så är, må man komma ihåg, att det här icke varit fråga om socialdemokrater af den nog så lugna och korrekta typ, som vi hafva nöjet se bland oss i kammaren, utan att det torde vara s. k. ungsocialister, och öfver dem har en socialdemokratisk talare här nyss fällt en dom, som är mycket strängare, än jag skulle vilja fälla. Dessa ungsocialister hafva utan tvifvel tillåtit sig ett och annat, som bör vara mycket svårt att tåla för en arbetsgifvare, hvilken är mån om sin respekt och sin auktoritet, och det får väl en arbetsgifvare lof att vara.

Emellertid vill jag icke här inlåta mig på detta, ty ingen människa kan rannsaka andras hjärtan och njurar samt se det egentliga motivet, utan jag vill endast hålla mig till några uppgifter i den citerade artikeln, som faktiskt äro oriktiga. Min ärade vän, representanten för Södra Hälsingland, har förut angifvit några sådana, och hvar och en, som hörde honom, måste finna, att hans anförande och stämman buro sanningens lugna prägel och ingalunda antydde något bemödande att kullkasta hvad här föreslås.

Artikeln är ganska skickligt skrifven, men nog är den rätt mycket färgad. Jag vill omnämna endast en sådan småsak, som att, när det är 1 1/2 mil mellan två ställen, man säger, att det är 2 mil. Att öfverdrifva 25 % kan ju anses obetydligt, men redan detta gifver en viss anledning till misstanke.

Vidare säger artikelförfattaren, att den plats, där det omtalade uppträdet ägt rum — Fejans landsväg och den mark, som tillhörde enskilda personer — skulle kunna räcka till att rymma 1,500 personer. Men detta är visst icke förhållandet, ty bolaget äger 7/8 af marken, och ställde sig vederbörande icke på bolagets mark, lära de icke hafva kunnat få rum. Bolaget har ju emellertid aldrig försökt att köra bort dem.

Nu skall jag be att få säga, att hade jag varit förvaltaren — denne högst framstående arbetarevänlige man, själf en arbetares son och uppfödd i nöd och armod i ett arbetarehem samt med hjärta för arbetarne — jag icke gärna skulle hafva sett något sådant som det, representanten för Södra Hälsingland omnämnde. Icke kan väl en arbetsgifvares ombud gärna vilja höra smädelser mot arbetsgifvaren, orättvisa till på köpet. Detta kunna vi väl vara ense om, hvilken politisk trosbekännelse vi än må hafva.

Vidare framställdes saken så, som om orsaken till afskedandet af de arbetare, som undertecknat telegrammet, uteslutande skulle

varit detta faktum. Då är jag i tillfälle att upplysa — och kan fullkomligt svara för riktigheten däraf — att detta afskedande begärdes af en stor del af de afskedades kamrater. Jag kan ju icke känna motivet för denna begäran, men ett faktum är, att den framställdes.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Vidare har på många ställen i denna artikel med styrka framhållits, att skälet till att man nedlägger Sveriges i fråga om skogstillgången kanske största sågverk skulle vara ett uppträde, vid hvilket några pojkar gjorde sig skyldiga till en del öfverdrifter och ett beteende, som icke kunna af någon gillas. Nedläggandet var emellertid beslutadt förut, och skälen därtill voro af rent ekonomisk art. Jag vill icke här besvära kammaren med att läsa upp de mig meddelade styrelseprotokollen, enligt hvilka före den nu ifrågavarande tiden uppgjorts en ny arbets- och ekonomisk plan för hela verket. Af denna plan var det nämnda beslutet en följd.

Huru utfördes detta beslut att så småningom indraga och nedlägga arbetet, därför att det icke lönade sig i den hittills varande formen? Jo, på det sätt, att nära två år, innan nedläggandet skulle ske, arbetarne underrättades därom och tillika erhöilo meddelande om huru de skulle få arbete, hvarjämte ställdes i utsikt för dem att kunna skaffa sig egna hem, om de så ville. Man har sagt, att dessa hem på bolagets egendom icke vore någonting med, ty det skulle vara dålig jord. Detta står icke här, men jag har sett det i en annan tidningsartikel. Jag har här emellertid ett intyg af vederbörande landtmätare, att 75 % af ifrågavarande jord är utaf första graderingsklassen och således en alldeles utmärkt jord.

Ytterligare fingo arbetarne underrättelse, att bolaget skänkte en half million, säger 500,000 kronor, till en pensionsfond för arbetarne. Den ärade malmörepresentanten, som yttrade sig till förmån för motionen, talade i går, såvidt jag förstod honom rätt, med loford om sådana enskilda arbetsgifvare, som tänka på pensionering af sina arbetare, och använde detta som skäl för att staten också bör gå i författning om pensionering af sina arbetare. Ja, det har han naturligtvis rätt i, men det är just hvad som skett här. Jag tycker, att en sådan hämnd för ett af ett par oresonliga pojkar underteknadt telegram är en ovanligt öfverlägsen, välgörande och ljuflig hämnd.

Den ärade representanten för Södra Hälsinglands domsaga — inom parentes sagdt önskar jag, att vi i denna kammare kunde komma till den sed, som råder i engelska parlamentet, att, om det kan undvikas, ej namngifva någon ledamot utan beteckna honom med namnet på den valkrets, han representerar — talade om kyrkböcker. Är det icke ett misstag att säga, att 150 arbetare hafva flyttat från Ljusne, när dessa böcker angifva precis 41 och bland dessa 10 beväringsskyldige, af hvilka 2 på kontoret i vittnens närvaro i opassande ordalag yttrat, att de fore till Amerika för att undgå tvånget af militärtjänsten?

Detta ställer väl saken i litet annan dager. Och vi norr-länningar, som bo där uppe, veta, att det där tidvis, liksom frosten

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

går fram öfver trädgårdar och ängar, kommer en amerikafeber. Jag vet hvarför. Det är samvetslösa agenter, som ha så och så mycket betaldt för hvarje själ eller kropp, som de skicka till Amerika. Och gifvetvis komma dessa agenter med de mest glödande skildringar af förhållandena i landet på hinsidan oceanen. Ibland dikta de äfven om Brasilien; det gjorde de en gång i min trakt, det minns jag väl, och förmådde många arbetare från dessa trakter att vandra ut och gå sin undergång till mötes med få undantag. Jag kan tala om, att jag med händer och fötter, med uppjudande af all min energi bekämpade denna brasiliefeber och att jag blef ansedd såsom folkförrädare, ända till dess det blef uppenbart, att flertalet, som föraktat mitt råd, hade omkommit där ute.

Det heter också i den citerade tidningsartikeln, att det icke vid Ljusne finnes någon lokal, där folk kunna samlas för att dryfta och öfverlägga om sina angelägenheter. Åjo, det finnes ett stort kapell, som rymmer omkring 400 personer, tror jag, och som icke heller varit stängdt för föreläsningar o. d. Där finnes vidare ett goodtemplarhus, som rymmer c:a 250 personer, hvars sal får mycket gärna begagnas för föreläsningar och där nykterhetsföreningarnas och arbetarbibliotekets lokaler finnas. Så finnes det åtskilliga skollokaler, som många gånger upplåtits för olika ändamål. Ja, det finnes ju också kolbottnar, och de få ju icke användas. Men i en sådan var det icke fråga om att hålla något »kungatal», ty det hade icke inverkat på saken, utan det var därför, att det icke var socialdemokrater af vår typ, utan ungsocialister, som i förhållande till våra socialdemokrater kunna anses såsom »insekter i pälsen». Jag kan också omtala, att styrelsen beslutat att för 40,000 kronor uppföra ett »folkets hus», då händelsen på Fejan kom i vägen.

Vidare säger den anonyme artikelförfattaren, att en arbetare Berglund fick resa till Amerika, oaktadt han var öfver fyrtio år gammal. Det är icke mycket öfverdrifvet, men dock något. Han var icke öfver 40 år, han var endast 32 år. Han for till Amerika på grund af familjeförhållanden, om hvilka jag är mycket väl underrättad. Om han tillätit sig säga åt tidningsmeddelaren, att han var rädd att blifva bortkörd, så är det väl under sådana förhållanden icke underligt, tror jag, att han icke talade sanning. Ty, händer det icke t. o. m. högt bildade personer någon gång, att de uti ögonblickets hetta, ögonblickets vrede och ögonblickets stämning säga saker, som de icke precis alltid kunna stå för? Är det då skäl att ögonblickligen taga upp ett sådant »*verschnapples Wort*» — för att begagna ett bra tyskt uttryck — som händelsevis kommer att fällas, är det skäl att taga upp sådant och begagna det för att väcka hat mot andra människor? Jag tror det icke.

Ett faktum är, att med alla de fel, som kunna vara begångna i fråga om uppfattningen af folkrörelser å den stora sågverks-egendom, hvarom här är fråga, så har där dock rådt den allra bästa vilja att bereda arbetarne så mycket gagn som möjligt. Ja, svaras

det, men det har härskat alltför patriarkaliska förhållanden där. Därpå svarar jag: man får väl icke begära, att alla människor skola med ens tillägna sig den moderna uppfattningen i detta fall.

Utom de lokaler, som jag redan talat, om, så finnas vid Ljusne goda arbetarekaserner. Det är visserligen sant, att där äfven finnes en och annan af gammal typ, som icke är så bra. Men de, som byggts den senaste tiden, äro mycket bra. Det har jag med egna ögon varit i tillfälle att öfvertyga mig om. Det finns, som nämndt, ett kapell, ett goodtemplarhus. Det finns vidare en handelslokal, där icke trucksystem på något sätt förekommer. Det bolag, som bedrifver handelsrörelsen, består nämligen af en mängd aktieägare, och bolaget äger ej en enda aktie. Huru mycket disponenten har tillskjutit, det vet jag icke. Men säkert är, att han, om han tecknat aktier, endast gjort det för att sätta företaget i gång. I handelslokalen förekommer icke några öfverpris, utan tvärtom med det rabattsystem, som där existerar, och de utdelningar, vederbörande få, kan man säga, att det är mycket goda priser. Därtill kommer, att bolaget tillhandahåller fri lokal för handelsrörelsen. Vid Ljusne hafva ock upplåtits lokaler åt religiösa föreningar. Där finnes en sjukstuga, som har sitt komplement i ett sanatorium i Jämtland. Ljusne var den första plats i Sverige som hade koloniträdgårdar.

Bolaget har haft den principen, att en arbetare skall ha fullt arbete hela året om, och utgjorde medelförtjänsten år 1906 enligt bolagets böcker icke mindre än 4 kr. 53 öre om dagen. Postsparbanksrörelsen i Ljusne var 3 gånger så stor som i Bollnäs och 2 gånger så stor som i Söderhamn, som dock är en stad på 11 å 12 tusen innevånare. Detta antyder ju dock icke, att det råder något slags utpressning där eller förhållanden af den natur, att de kunna rubriceras under den kategorien.

Och hvad inskränkningarna i yttrandefriheten och församlingsfriheten o. s. v. beträffar, så ha de, om de förekommit — hvilket jag omöjligen har varit i tillfälle att i detalj följa — helt säkert varit mycket mindre än på många andra ställen. Jag känner den s. k. ägaren ganska litet. Men jag känner däremot väl disponenten eller förvaltaren, och jag kan intyga, att det är en af de välvilligaste människor, som existera. Jag har sagt hvad jag sagt, därför att jag tror, att, äfven om man lider risken att blifva missförstådd, äfven om man lider risken att blifva framställd såsom en fiende till det, som man älskar och vill befordra, man dock är skyldig att i sådana fall som detta taga de frånvarande i försvar. Och jag anser, att den, som icke fullgör en sådan skyldighet, det må bära eller brista, icke har rätt till titeln gentleman.

För öfrigt vill jag sluta som jag börjat. Af de skäl, som jag här anfört, af de skäl, som framhållits af den ärade representanten för Sköns tingslag, af en ärad malmörepresentant och af en ärad stockholmsrepresentant, äfvensom af de skäl, herr Lindhagen åberopat i sin reservation, ber jag att få yrka bifall till samma reservation.

Om ändring i
bestämmel-
serna angående
de expropria-
tion.

(Forts.)

Om ändring i
bestämmel-
sorna angående
expropriation.

(Forts.)

Herr Leksell: Herr talman, mina herrar! Efter den uttömmande debatt, som här hållits, skulle jag icke velat besvåra kammaren med att begära ordet. Men på den grund att talet för det mesta här rört sig om socialdemokrater och ungsocialister och deras oförmåga att kunna existera vid Ljusne eller, med andra ord, skaffa sig någon lokal därstädes, så tror jag, att vi borde se på denna sak kanske äfven från en annan synpunkt. Det är, mig veterligen, flere än socialdemokraterna vid Ljusne, som äro husvillor, då det gäller föreningslivet. Åtminstone var det för några år sedan så. Nu är det sant, att herr Centerwall, som gjort en sorts inventeringsmönstring vid Ljusne, har nämnt, att de religiösa där skulle ha en lokal. Men hvilka dessa religiösa äro, känner jag icke till. Jag kanske sedan får upplysning därom af herr Centerwall. För 10 år sedan fanns det emellertid en baptist, en framstående man och på samma gång duglig arbetare, en af sågverkets styfvaste stabbläggare. Han tog sig före att härbärgera en predikant, som kom till Ljusne, och styrde om, att han fick hålla sammankomst hemma hos en arbetare därstädes. Han fick varning därför 2 å 3 gånger. Men han var entusiastmerad af rörelsen och kände sig, såsom han själf sade till mig, pliktig att arbeta för densamma. Det resulterade till sist därunder, att, när han icke ville afstå från att arbeta på detta sätt inom det religiösa lägret, blef han utan vidare afskedad. Och, som sagdt, mig veterligt har baptistförsamlingen — ty det finnes en liten sådan vid Ljusne — ännu icke någon lokal. Baptisterna ha på sommaren ett stort tält att samlas i vid sina gudstjänster. Om de nu ha en lokal, så ha de åtminstone fått den helt ny-ligen.

Det är besynnerligt, att, när frågor om sådana saker som denna behandlas, man är mest angelägen om att rikta uppmärksamheten på den kategori bland folket, som för tillfället anses vara mest farlig, nämligen socialisterna. Hvarför skall man icke draga fram allt på en gång? Jag är öfvertygad om, att mina ärade vänner från Söderhamnstrakten känna väl till förhållandena. Men hvarken representanten för Södra Hälsinglands domsaga eller herr Centerwall ha med ett ord nämnt något därom, utan de ha i sina anföranden lagt tyngdpunkten vid att sätta ned den socialistiska rörelsen så mycket som möjligt, för att utskottets hemställan måtte gå igenom och man således icke måtte komma någonstädes i denna angelägenhet.

En ärad talare på Stockholmsbanken, herr Hildebrand, sade, att man med denna expropriation skulle göra ett farligt grepp i äganderätten. Såvidt jag förstår, är detta ingrepp gjordt för länge sedan, men icke för socialdemokraternas skull. Ty det finnes ju redan en möjlighet att exproprieras. Hvarför då tala om att det genom bifall till motionärernas förslag skulle ske ett ingrepp i äganderätten?

Jag har icke mycket att tillägga. Jag vill endast säga, att jag tycker, att den nu förda debatten blifvit ensidig och tråkig. Och

jag ber att få sluta med att få yrka bifall till herr Lindhagens reservation. *Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.*

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Jag instämmer med den siste talaren i hans, om jag eljest uppfattade honom rätt, gjorda anmärkning därom, att vi på slutet uppehållit oss väl mycket i Södra Hälsingland!

Jag begärde ordet med anledning af några talares yttranden i fråga om hvad som menas med »allmänt behof».

En talare på Stockholmsbanken anmärkte mot min definition på det uttrycket, att jag gjort den för snäf, och han anförde såsom exempel på en allmän inrättning, hvilken icke skulle komma under min definition, ett fängelse. Jag vill därmed fästa uppmärksamheten på, att det i första rummet är fråga om *statsbehof*, och dit är ett fängelse att hänföra. För öfrigt får man naturligtvis, när man skall redogöra för innebörden af uttrycket »allmänt behof», något tänka på, huru lagen för närvarande fattar detta. Jag vill då erinra, att § 1 uti expropriationslagen lyder så: »Där Konungen pröfvar nödigt, att jord eller lägenhet, som enskild man, menighet eller inrättning tillhör, begagnas skall, antingen till rikets försvar, till väg, bro, hamn eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till uttappning eller sänkning af sjö, till strömrensning, farled eller annan vattenledning, till vägbyggnad eller *till dylikt allmänt behof*» etc. Man här bemärka ordet »dylikt», hvilket är detsamma därför, att det i själfva verket nog råder olika uppfattning om, hvad uttrycket »allmänt behof» i sig innebär. Efter mitt förmenande har man med detta lilla ord angifvit, att här afses ett sådant allmänt behof, som gagnar ett statsändamål eller något ändamål, som är därmed på sådant sätt liknande, att det kan eller åtminstone är afsedt att skänka statsmedlemmarne i gemen inom en viss omkrets, på ett större eller mindre område, nytta eller gagn. Det har nu anförts såsom bevis mot utskottets uppfattning i frågan, bland annat, att det har medgifvits expropriation för mark till dramatiska teatern i Stockholm. Ja, det fallet var mig obekant, men därom får jag säga allenast det, att det synes mig klarligen bevisa, att man icke har någon så stor trygghet, som en del talare velat göra gällande, i Kungl. Maj:ts pröfningsrätt.

Af hvad man här framhållit synes mig framgå, att man förväxlat begreppet »allmänt behof» med begreppet »berättigadt intresse». Det är utom allt tvifvel ett i hög grad berättigadt intresse, att föreningar, vare sig för politiska, sociala eller religiösa ändamål, sättas i tillfälle att skaffa sig lokaler; det ber jag att äfven för min del få erkänna. Men det finnes många andra berättigade intressen, och somliga berättigade intressen få icke tillgodoses på bekostnad af andra, lika berättigade. Det går icke an att medge det ingrepp i äganderätten, som ovillkorligen ligger i en expropriation, för hvilket intresse som helst, som kan befinnas hafva ett mer eller mindre stort berättigande för en större

(Forts.)

Om ändring i eller mindre krets. Man bör i afseende på rätten att med tvång bestämmelserna angående expropriation. kunna taga andras egendom fara varligt fram.

Det kan också från andra håll göras anspråk på att få åtnjuta expropriationsrätt. Jag hörde i dag senast en industriidkare framställa det såsom ett fullt berättigadt intresse att, om man behöfde utvidga en industriell anläggning, exproprieras af annans bredvid liggande område, som ägaren icke skulle vilja frivilligt afstå. Jag gissar, att ingen här skulle vilja vara med om detta; med undantag möjligen af någon industriidkare. Vi få nog akta oss för att alltför mycket lyssna till ropet på en utsträckt expropriationsrätt. Det synes mig för öfrigt, som en del af dem, som här talat för bifall till reservationen, låtit alltför mycket hänföra sig af det goda hjärtat, om jag så får säga. Man ömmar för föreningsarnas behof af samlingslokaler, och det är en känsla, som jag för min del respekterar, såsom jag förut tillkännagifvit. Men tro herrarne verkligen, att man gagnar föreningsrätten så mycket med detta? Tro herrarne verkligen, att det blir så mycket bättre ställt med arbetarnes föreningsrätt och deras oberoende af egendomsägaren eller arbetsgifvaren därigenom, att de erhålla rätt att mot hans vilja tvångsvis förvärfva sig plats för ett »folkets hus», som han ej vill ha? Jag för min del har svårt att förstå det. Vill man hjälpa föreningsrätten, tror jag man får tillgripa andra lagstiftningsvägar än att gifva föreningarna makt att kunna tilltvinga sig plats för samlingslokal.

För min del får jag, på grund häraf och hvad jag förut anfört, vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Staaff: För min del tror jag, att man har svårt att förneka, att motionärerna här ha påvisat ett missförhållande, som är både stort och i högsta grad skadligt. Det är stort därför, att det är något orimligt uti, att så viktiga och betydelsefulla ändamål och sträfvan, ingående i det nutida medborgerliga lifvet, som det här är fråga om, skulle kunna undertryckas eller åtminstone stäckas och hämmas genom en rent fysisk brist, om jag så får uttrycka det, bristen på lokal. Det är i hög grad skadligt därför, att ett sådant missförhållande uppenbarligen är synnerligen ägnadt att framkalla bitterhet hos dem, som på detta sätt bli tillbaka-satta eller hämmade, hvilken bitterhet i sin ordning framkallar andra känslor, som äro högst ogagneliga för samhället.

Jag skulle därför för min del vara mycket benägen att gifva min röst åt ett förslag, som kunde utgöra ett uttryck för att man kände och behjertade detta missförhållande. Men jag kan icke instämma med reservanten uti den formulering han gifvit åt sin reservation; jag är nämligen icke färdig att säga, att expropriation för detta ändamål kan och bör vidtagas. Jag stöder mig därvid bl. a. på de skäl, som här framhållits af herr Widén uti hans anförande. Jag kan icke neka till, att man här tager ett mycket betydande steg utöfver den nuvarande expropriationsrätten, och jag åtminstone är icke i stånd att nu med säkerhet öfverskåda

de konsekvenser, hvartill ett sådant steg skulle kunna föranleda, och på hvilka samme ärade talare, som jag nyss åsyftade, äfven har anfört exempel.

Då jag emellertid gärna ville med min röst bidraga till ett positivt resultat, så långt jag kan vara ense med motionärerna och reservanten, har jag tänkt anhålla att få framlägga ett särskildt förslag. Det är af följande lydelse: »att Riksdagen med anledning af förevarande motion ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga i öfvervägande, huruvida och under hvilka villkor expropriation genom det allmännas försorg må kunna medgifvas i syfte att på landet anskaffa oundgänglig tomtmark för uppförande af byggnader, afsedda att tillgodose de i motionen afsedda allmännyttiga, kulturella och ekonomiska ändamålen, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill detta öfvervägande kan föranleda.»

Skillanden mellan reservationen och det af mig nu framlagda förslaget är således den, att under det i bådadera är framhållet på ett lika tydligt sätt det missförhållande man vill ha afhjälpt, reservationen utgår ifrån den öfvertygelsen, att detta afhjälpande kan ske genom utsträckande af expropriationsrätten, hvaremot mitt förslag vill underkasta äfven det medlet Kungl. Maj:ts undersökning och bedömande. Jag skulle nästan förmoda, att det kanske finnes de uti kammaren, som i detta fall stå på samma ståndpunkt som jag och som sålunda äro villiga att understödja motionärernas syfte, men icke så långt som reservationen går, och jag vill i sådant fall hemställa till dem, att de måtte ansluta sig till detta förslag.

Häruti instämde herrar *von Schéele, Biesert, Eriksson* i Elgered, *Martin, Hammarström* och *Rune*.

Herr *Sundström*: Herr talman! Motionärerna ha ju baserat sitt resonemang på ett exempel från den valkrets, hvilken jag representerar. De ha genom detta exempel velat belysa nödvändigheten af sitt yrkande.

Jag har uti detta exempel och uti referaten, som stått att läsa i tidningarna, öfver hvad som passerat på denna plats, påvisat åtskilliga felaktigheter. Jag har härmed velat bevisa, att arbetsgifvarne på denna plats visserligen icke i allo kunna försvara sitt handlingssätt, men jag har sagt, att det skedda kan förklaras af de upplysningar, som jag uti mitt föregående anförande framhöll.

Nu har en representant för Stockholms stad, i anledning af hvad jag sålunda påpekat, tagit sig friheten påstå, att jag härigenom skulle hafva visat den verkliga politiska ståndpunkt, jag för närvarande innehar. Herr talman, jag ber att få tillbakavisa ett dylikt påstående. Med öfvermodig ton förklarade talaren, att jag därigenom skulle hafva visat en förändrad politisk ståndpunkt. Jag anser, att denna fråga icke är någon politisk fråga. Man borde väl därför hafva rättighet att yttra sig i densamma utan

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.
(Forts.)

att uti densamma inblanda några partipolitiska synpunkter, helst då jag inskränkt mig till att helt enkelt uppvisa förhållandena på platsen i fråga, hvilka stå i det innerligaste samband med de af motionärerna berörda händelserna. Jag tror för öfrigt, att detta sätt att uppträda är något enastående i kammarens förhandlingar.

Jag vill också tillbakavisa hans påstående, att jag med mitt yttrande skulle velat motverka expropriationsyrkandet. Jag skall bedja talaren komma ihåg, huru jag slutade mitt anförande. De ärade kammarledamöterna här kan jag taga till vittne på, att jag avslutade mitt anförande med att yrka på bifall till herr Lindhagens reservation. Jag tror mig också kunna påstå, att jag anförde fullgoda skäl för detta yrkande. Är detta icke nog?

Därför, herr talman, med tillbakavisande utaf det ohemula i den ärade stockholmsrepresentantens yttrande, får jag återigen yrka på bifall till herr Lindhagens reservation.

Herr Rydén: Blott ett par ord med anledning af det yrkande, som gjordes af herr Staaff. Då i kammaren möjlighet synes förefinnas att vinna enighet om själfva den sak, som vi, socialdemokrater, gjort oss till talesmän för i detta fall, och då herr Staaff ju uppenbarligen vill hafva någonting positivt och icke rör sig med denna negativa kärlek, som herr Hildebrand visade saken, skall jag afstå från mitt förra yrkande och biträda det af herr Staaff nyss framställda.

Jag skulle här bra gärna vilja, därest icke denna debatt så mycket förlängts, bemöta herrar Sundström och Centerwall, ty jag har här aktstycken, ur hvilka skulle, till stöd för de skildringar, som i motionen återgifvas angående förhållandena vid Ljusne, kunna framläggas åtskilligt, som går stick i stäf mot särskildt herr Centerwalls uppgifter.

Jag skall icke heller tillåta mig att här göra något antagande om motiven för den enes eller den andres uppträdande; herr Centerwall har i detta fall tvifvelsutän blott velat uppträda som rättens förkämpe, och jag skall icke mot någon min motståndare rikta någon insinuation om något »konsistoriellt samvete».

Herr Blomberg: Herr talman, mina herrar! Bara några få ord för att framhålla en synpunkt, som, såvidt jag hört, icke förut framkommit i debatten.

Det klagas ju öfver, att det hos landsbygdens folk förefinnes en alltför stark benägenhet att söka sig in till städerna, ja, äfven beträffande de samhällen på landsbygden, som man brukar benämna samhällen med sammanträngd befolkning och dylika samhällen har det sagts, att det finnes en sådan benägenhet. Orsakerna härtill torde ligga icke allenast i sträfvet efter de högre förtjänster, som man tror vara åtkomliga i städerna, utan äfven däri, att städerna erbjuda vissa fördelar, som landet saknar, nämligen tillfällen till större utbildning och till kulturell

förströelse. Det synes mig då böra vara angeläget att, så långt möjligt är, söka till landet öfverföra de fördelar, som städerna i nämnda hänseende kunna erbjuda, på samma gång man, i förbigående sagdt, bör söka anordna det så, som jag här förordat vid ett föregående tillfälle, eller att åt städerna söka förvärfva något af de fördelar, landet kan erbjuda. Jag syftar härmed på mitt yrkande i fråga om anordnande i städerna af öppna platser i samband med fastställande af stadsplanelagen. Jag menar, att benägenheten att flytta från landet skulle kunna motverkas genom t. ex. uppförande af s. k. folkets hus o. d. samlingslokaler. Genom att möjlighet till samlingslokaler bereddes, tror jag, att detta i viss mån skulle kunna bidraga till, att folket kvarstannade på landsbygden, då samlingslokaler äro ett villkor för, att föreningsverksamhet skall kunna komma till stånd, föreläsningar kunna hållas o. s. v. Med dessa ord har jag således, herr talman, velat framföra en synpunkt, som jag anser äfven vara förtjänt af beaktande.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Därjämte skulle jag ock velat säga några ord med anledning af herrar Sundströms och Centerwalls anföranden; men i likhet med herr Rydén skall jag, på grund af att debatten ändå så mycket förlängts, afstå därifrån och endast säga det, att äfven jag har någon kännedom om Ljusne och förhållandena därstädes, och att de intryck, jag fått af den platsen, icke öfverensstämmer med dem, som herrar Centerwall och Sundström framfört. Men jag skall, som sagdt, icke nu längre upptaga tiden, utan blott be att få ansluta mig till det yrkande, som senast gjordes af herr Rydén.

Herr Lindqvist: Med anledning af det yttrande, som här nyss föllt af den ärade representanten för Södra Hälsinglands domsaga, ber jag att få säga, att jag för mitt vidkommande nu är tillfredsställd med den förklaring, han gifvit. Men jag ber också få säga, att det kan väl icke vara en ledamot af kammaren förvägradt att uttrycka den uppfattning, han fått om en annan ledamots yttrande. Det var detta, som jag tillät mig, och jag hemställer till herrarne, om det kan betecknas såsom något alldeles enastående i denna kammars förhandlingar — det tror jag nätt upp. Jag fäste mig särskildt vid, då den ärade representanten förra gången hade ordet, att han dröjde otroligt länge vid den skildring, han gaf af de utaf honom anmärkta miss-hållandena, och det gjorde på mig det intrycket, att det var afsedt att hafva en alldeles ofelbar verkan i den riktning, som han antydde. Jag var fullt medveten om, att han yrkade bifall till reservationen, men jag hade känslan af, att orden i hans anförande icke voro sådana, att man däraf kunde vänta sig det yrkande han sedan gjorde. Nu har han själf gifvit en förklaring, som jag är nöjd med, och då hoppas jag, att herr Sundström och jag kunna vara öfverens om, att detta meningsutbyte icke behöfver ha några andra och mera vidtgående följder, utan får stanna vid hvad som redan passerat.

Om ändring i
bestämmel-
serna angäen-
de expropria-
tion.
(Forts.)

Herr Lindblad: Herr talman, mina herrar! Oaktadt kam-
marens tid så länge upptagits af denna fråga, nödgas jag uttala
mina betänkligheter i densamma och säga, att jag tror, att vi
befinna oss tryggast på den väg, som lagutskottet här anvisat, och
hvilken synpunkt nu ytterligare framförts af herrar Zetterstrand,
Widén och Akerlund. Det torde väl vara lämpligast, om man
kunde på öfverenskommelsens och öfvertygelsens väg för folket
bereda sådana förmåner, om hvilka här talats så vackert. Om
det är så, att ett verkligt behof af dylika platsers anordnande
i och för fyllandet af något kulturellt ändamål förefinnes, så
tviflar jag ingalunda på, att sådana också skola stå till förfogande.
Men det är icke så lätt att kunna vara förvissad därom, att,
sedan man kanske gått fram tvångsvägen och exproprierat en
sådan här plats, de läror, som där komma att i framtiden föras
till torgs, alltid stå i kulturens eller framåtskridandets tjänst.
Eftersom jag nu i min hand fått ett exemplar af en Köpingstid-
ning för den 5 april d. å., så kan jag ju äfven — trots herr
Centerwalls varning — be att få läsa upp några i denna tidning
förekommande rader, i hvilka uttalas bekymmer med afseende på
en goodtemplarlokals användning därstädes. Artikeln har till ru-
brik »Förvända rättsbegrepp och slapp regim» — den är ju således
tämmligen kraftig — och syftar på ett uti ifrågavarande goodtemplar-
lokal hållet möte med anledning af de värnpliktiges då förestående
utryckning. Den börjar så här: »På årets härifrån i dagarna
utryckande eller redan utryckta beväringmän har man från ett
par håll sökt öfva ett inflytande, som vi finna det vara vår
plikt att närmare granska. Vi syfta härmed dels på det i goodtemp-
larsalen påskdagen arrangerade offentliga mötet för värnpliktige
och dels på en af Bäragslagsbladet fintligt arrangerad intrig gent-
emot den fosterländska festen å Rådhusalongen för de värnpliktige.»
Längre ner heter det: »Hur står i detta afseende den goodtemplar-
loge till boks, som bär den stora Gustaf Adolfs namn? Den har
ej blott nu, utan mången gång förut »fördomsfritt» upplåtit sina
salar för samhällsupplösande agitation.»

Det uppenbart förvända i rättsbegreppen härvidlag eskamo-
terar man bort genom slagord om fördomsfrihet, skyldighet att
hålla sig neutral gentemot olika meningar och låta dessa komma
till sin rätt inför allmänheten, rätt för en husägare att upplåta
sitt hus »åt hvem tusan han vill» — ett uttalande, som vi fått
höra från mer än ett håll just i den anförda formen — m. m.,
som skulle vara ägnadt att försvara logen, äfven om den upp-
låte sin lokal »för hvad simpelt ändamål som helst.» Jag kan
ju icke gå i god för, att denna relation är riktig, men jag har
å andra sidan heller ingen anledning att tvifla på densamma. Och
de kammarledamöter, som äro från trakten in fråga, känna nog bättre
till redaktionens sanningsenlighet.

Men jag hemställer till Eder, mina herrar, om det icke är
lugnast och bäst att öfverlämna åt den frivilliga öfverenskommelsen
att härvidlag bereda utvägar för sådana verkligt samhällsnyttiga

institutioner, som man vill skapa. Jag tror icke ens, att det är *tillbörligt* att för detta fall utsträcka expropriationsrätten, och därför ber jag att till alla delar få ansluta mig till lagutskottets mening.

Om ändring i bestämmelserna angående expropriation.

(Forts.)

Herr Lindhagen: Jag har begärt ordet endast för att bereda herrarne tillfälle att rösta om ett färre antal yrkanden, och därigenom besparar jag ju herrarne en tidsutdräkt. Då nämligen af herr Staaff yrkats, att i reservationens hemställan orden »i hvad mån» måtte utbytas mot orden »huruvida», så har jag för min del ingenting emot detta, ehuru jag naturligtvis personligen anser skillnaden icke vara stor, helst som min öfvertygelse är, att intet annat medel i världen här finnes än expropriation. Och jag kan för min del icke här sticka hufvudet under vingen, när det gäller att bedöma hvad som är oundgängligt. Men därom kunna måhända finnas olika meningar, och det är ju möjligt, att Kungl. Maj:t kan uppfinna något annat medel. Jag skall därför, herr talman, be att få instämma i den af herr Staaff föreslagna ändringen af reservationens yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Wavrinsky* i Stockholm, *Branting*, *Nordin*, *Ericsson* i Alberga, *Centerwall*, *Persson* i Malmö, *Kjellberg*, *Fürst*, *Wallis*, *Jansson* i Edsbäcken, *Kvarnzellus*, *Eriksson* i Grängesberg, *Wijk* och *Leksell*.

Herr Sundström: Herr talman! Då jag förut yrkat bifall till herr Lindhagens reservation, skall jag nu be att få förena mig med herr Lindhagen i hans nu gjorda yrkande.

Därjämte skall jag be att gentemot representanten för Stockholms stad säga, att, då jag hade mitt anförande i denna fråga, jag icke hade det allra minsta tänkt på några så kallade följder af detsamma. Jag brukar vanligen, när jag yttrar mig här, uttala hvad jag anser rättvist, utan något ängsligt öfvervägande af de så kallade följderna. Följderna må bli hvilka som helst.

Vidare vill jag påpeka, att en talare väl kan ha rätt att fälla ett omdöme om en annan talares uppfattning. Men då en talare påbördar en annan talare någon förändrad politisk uppfattning, därför att han vågar yttra sig i en ekonomisk angelägenhet, måste jag häremot inlägga min bestämda gensaga.

Herr Åkerlund: Om det vore fråga om expropriation af mark, som förvärfvats synnerligen lättvindigt, skulle jag icke säga någonting däremot. Och skulle det komma en framställning om, att staten skulle från sin mark, och t. ex. från ecklesiastiska boställen o. s. v. upplåta områden för sådana här ändamål, så ginge det väl an.

Och till och med om man föresloge, att bidrag från staten skulle lämnas till sådana här anstalter, så skulle jag ingenting hafva däremot.

Om ändring i
bestämmel-
serna angående
expropriation.

(Forts.)

Det sades nyss, att norrlandslagarna ännu icke vore antagna, och det är ju sant. Men de komma sannolikt att antagas, och följderna blir då den, att en hel del inägor bli tillgängliga. Och skulle det sedan äfven beviljas statsbidrag, vore ju saken hjälpt.

Men jag tog mig också friheten nämna, att i öfriga bygder skulle denna expropriation kunna sträcka sig äfven till de mindre hemmansdelarne. Herrarne veta, att storindustrien mer och mer — och äfven den medelstora — drager sig ut på landsbygden. Och ett sådant industriellt företag behöfver icke alls vara i besittning af någon betydande jordareal, utan denna kan vara mycket obetydlig.

Rundt omkring detta industriella företag ligger mången gång en hel del små bondehemman. Vilja nu icke dessas ägare sälja sin mark till nu ifrågavarande ändamål, så skulle de kunna tvingas därtill. Detta kunde ske öfverallt i hela Sveriges rike.

Då jag sålunda anser, att utsträckningen af expropriationsrätten redan nu går ganska långt — ja, att den redan går för långt; detta ha vi redan sett i fråga om den dramatiska teatern — så är det gifvet, att jag icke kan annat än fortfarande be att få ansluta mig till utskottets förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad.

I öfverensstämmelse med de därunder gjorda yrkanden, som icke sedermera blifvit återtagna, gaf herr talmannen proposition först på bifall till utskottets hemställan och vidare på afslag därå och bifall i stället till det af herr Staaff under öfverläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen hafva flertalets mening för sig. Emellertid äskades votering, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 54, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren med afslag å utskottets berörda hemställan bifallit det af herr Staaff under öfverläggningen framställda yrkandet.

Voteringen utvisade 126 ja mot 89 nej; hvadan utskottets hemställan bifallits af kammaren.

§ 7.

Därnäst i ordningen förelåg till afgörande bevillningsutskottets betänkande n:o 35, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordningar om frihamn och om frilager. *Förslag till förordning om frihamn m. m.*

I en till innevarande Riksdag aflåten, till bevillningsutskottet hänvisad proposition hade Kungl. Maj:t, under återopande af propositionen bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver finansärenden för den 21 sistlidne mars, föreslagit Riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till a) förordning om frihamn och b) förordning om frilager.

Jämlikt 40 § riksdagsordningen hade bevillningsutskottet afgifvit utlåtande öfver ej mindre omförmälda proposition än äfven följande i anledning af propositionen väckta motioner, som likaledes hänvisats till bevillningsutskottet, nämligen inom Första Kammaren, n:o 58, af herr *P. E. Lithander*, och n:o 66, af herr *A. Hammarström*, samt inom Andra Kammaren, n:o 269, af herr *S. Nordström*; och hemställde utskottet:

1:o att Riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag till förordning om frihamn icke kunnat oförändradt bifallas samt med afslag å herr Hammarströms motion, i hvad den afsåge frågan om frihamn, måtte antaga samma förslag med de ändringar och tillägg, utskottets vid betänkandet fogade författningsförslag utvisade;

2:o att Kungl. Maj:ts förevarande förslag till förordning om frilager icke måtte för närvarande af Riksdagen bifallas;

3:o att Riksdagen, i anledning af herr Nordströms ifrågasvarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag rörande den minsta kvantitet dels af spannmål, dels ock af andra varor, som finge på en gång från frihamn införas;

4:o att den af herr Lithander väckta motionen måtte anses besvarad genom hvad utskottet här ofvan hemställt; samt

5:o att herr Hammarströms nämnda motion, i hvad den afsåge frågan om frilager, måtte anses besvarad genom hvad utskottet under punkten 2:o hemställt.

Reservationer hade emellertid afgifvits:

vid punkten 1:o af herrar *A. Hammarström*, *A. F. Weinberg*, *J. A. Sandwall*, *A. E. Håkanson*, *J. O. Rylander*, *P. M. Carlberg*, *Ericsson* i Ofvanmyra och *Gustafsson* i Sjögesta, hvilka påyrkat, att Riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag till förordning om frihamn icke kunnat oförändradt bifallas, samt i anledning af herr Hammarströms motion, i hvad den afsåge frågan om frihamn, måtte

dels antaga Kungl. Maj:ts förenämnda förslag med de ändringar och tillägg, utskottets vid betänkandet fogade författningsförslag utvisade, samt i sammanhang därmed för sin del besluta, att till tolagsersättning berättigad stad, i eller vid hvilken frihamn in-

Förslag till förordning om frihamn m. m. rättats, skulle efter utgången af år 1920, såframt ej dessförinnan, efter utredning i enlighet med Riksdagens skrifvelse till Konungen den 27 april 1906, beslut i vederbörlig ordning fattats angående reglering af stadens tolagsersättning, vara berättigad att för gods, som från frihamnen efter förtullning infördes, åtnjuta dylik ersättning allenast efter de förändrade grunder, som blefve af Konung och Riksdag fastställda;

(Forts.)

dels ock, vid bifall till hvad sålunda hemstälts, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att, därest för stad, som vore till tolagsersättning berättigad och i eller vid hvilken frihamn inrättats, reglering af tolagsersättningen icke kunde komma till stånd före utgången af år 1920, Kungl. Maj:t täcktes för Riksdagen framlägga det förslag, som kunde finnas påkalladt rörande medgifvande för staden att därefter, i afvaktan på sådan reglering, åtnjuta tolagsersättning för gods, som från frihamnen införtullades; samt vid punkten 2:o) af herrar *Berg* i Göteborg och *Röing*, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag till förordning om frilager.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet af

Herr *Bergström*, som yttrade: Beträffande föredragningen af bevillningsutskottets betänkande n:o 35 tillåter jag mig hemställa, att kammaren vill besluta,

att betänkandet måtte punktvis företagas till afgörande samt första punkten sålunda, att det däri afsedda författningsförslaget föredrages paragrafvis i nummerföljd och, där så erfordras, momentvis, med rubriken sist samt därefter utskottets i punkten gjorda hemställan;

att vid behandlingen af § 1 öfverläggningen må omfatta såväl frågan om frihamn som frågan om frilager;

att, därest en eller annan del af författningsförslaget återremitteras till bevillningsutskottet, detta må äga befogenhet att äfven föreslå de ändringar i ej återremitterade delar, som kunna äga sammanhang med eller anses böra vara en följd af återremissen;

att i afseende å nummerbeteckning af §§ och moment utskottet må äga vidtaga sådana ändringar, som påkallas af kamrarnas beslut; samt

att af förslagets text ej må behöfva uppläsas andra delar än sådana, beträffande hvilka uppläsning begäres.

Hvad herr *Bergström* sålunda föreslagit, bifölls af kammaren.

Det i punkten 1:o) innefattade författningsförslaget.

Efter föredragning af § 1 lämnades på begäran ordet till:

Herr Ericsson i Ofvanmyra: Herr talman! Jag har ingen-
 ting att erinra med afseende å själfva förslaget om inrättande
 af frihamn; jag vill endast säga några ord med anledning af den
 motion, som i sammanhang med denna fråga afgifvits af herr
 Hammarström i Första Kammaren. Han har i denna motion före-
 slagit, att Riksdagen måtte:

*Förslag till
 förordning om
 frihamn m. m.
 (Forts.)*

»a) vid antagande af bestämmelser angående inrättande af
 frihamnar besluta, att för gods, som efter förtullning införes
 från frihamn i stad, hvilken eljest är till tolagsersättning be-
 rättigad, sådan ersättning tills vidare icke må åtnjutas.»

Han har nämligen ansett, att ett tillfälle nu erbjuder sig
 att i samband med lagstiftningen om frihamn skapa ett intresse
 för stapelstäderna att redan nu vara med om en uppgörelse an-
 gående tolagsersättningsfrågan.

Vi känna alla till, hurusom denna fråga i långa tider legat
 på Riksdagens bord. Jag minnes från början af min riksdags-
 mannatid, hurusom denna fråga blef ganska aktuell. Man stod
 då i begrepp att införa en ny tullagstiftning, och man förutsåg
 då, att dessa stapelstäder genom åsättande af nya och högre tull-
 ar skulle beredas en än större inkomst af tolagsersättningen,
 och man ville fördenskull få en uppgörelse till stånd med dem,
 innan man inlät sig på ett nytt tullsystem. Jag vill erinra kam-
 maren om, att särskildt sådana framstående män som Carl Ifvarsson
 och Sven Nilsson i Efveröd voro mycket angelägna om att få
 denna fråga löst, innan det nya tullsystemet infördes. De voro
 äfven i stånd att inom statsutskottet genomdrifva ett skrivelse-
 förslag, hvilket af utskottet enhälligt tillstyrktes och som inne-
 höll, att Riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl.
 Maj:t täcktes, så snart ske kunde, till Riksdagen afgifva förslag
 till upphörande eller reglering af den till rikets stapelstäder utgäen-
 de tolagsersättningen. Men trots det att utskottet var enhälligt, för-
 föll frågan till följd af Första Kammarens motstånd. Nu har
 likväl inträffat, att det är en Förstakammarledamot, som tagit
 upp denna fråga och fört den fram, med hvad resultat ha vi
 nyss hört. Första Kammaren har fortfarande varit sig lik: den
 har afslagit reservationen och därmed ännu en gång försvarat
 denna sekelgamla orättvisa. Men när vi nu stå i beredskap att
 införa den nya institutionen som benämnes frihamn, borde man
 väl taga tillfället i akt och på något sätt fastslå, att en upp-
 görelse om tolagsersättningen bör med snaraste åstadkommas.

Ty det är alldeles påtagligt, att motståndet från dessa städers
 sida mot en uppgörelse härvidlag otvifvelaktigt kommer att ökas,
 därest man nu icke gör något förbehåll. Det är därför, som vi i
 vår reservation föreslagit och ställt i utsikt för de städer, som
 anlägga frihamn, att saken skulle ordnas så, att de inom en
 viss tid skulle kunna förmås till en uppgörelse beträffande tolags-
 sättningsfrågan.

Äfven om icke frihamnsinstitutionen kommer att för städerna
 i fråga medföra en lika stark ökning i tolagsersättningen, som det

Förslag till förordning om frihamn m. m. nya tullsystemet gjorde, något, som man icke bestämdt kan förutse, är det dock, såsom jag nämnt, alldeles säkert, att denna ersättning därigenom kommer att afsevärdt ökas, och detta äfven på en del andra städers bekostnad. De förra komma naturligtvis att draga till sig en långt större import än förut, då frihamn icke fanns.

(Forts.)

Jag skulle således önska, att åtminstone Andra Kammaren för sin del ville fasthålla vid den uppfattning, som den alltid haft i fråga om tolagsersättningen, nämligen att man icke bör försvara möjligheten af att få en uppgörelse härutinnan till stånd.

Utskottet åberopar visserligen för sitt afslag å motionen den skrifvelse, som Riksdagen i fjol aflät till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning i förevarande fråga. Men, mina herrar, här är icke fråga om en utredning, utan här gäller det att försöka bereda möjlighet och tillfälle att komma till en uppgörelse. Det är således två skilda saker, som icke ha med hvarandra att skaffa; förra året var det fråga om en utredning, men här gäller det att möjliggöra en uppgörelse med stapelstäderna.

Jag anhåller således, herr talman, att få yrka bifall till den af herr Hammarström m. fl. vid betänkandet afgifna reservationen.

Herr Jeansson i Kalmar: Herr talman, mina herrar! Jag kan endast på det lifligaste beklaga, att den kungl. propositionen ej i sin helhet vunnit utskottets bifall, och jag kan ej gifva min röst åt det förslag, som utskottet afgifvit. Ty frihamn utan frilager är icke något statsintresse, det är att gynna ett fåtal större städer på de mindres bekostnad, att bereda de städer, som kunna begagna sig af frihamn, sådana fördelar, att de blifva i tillfälle att draga handeln till sig. Att detta icke är rättvist, torde hvar och en inse, och ej heller kan det vara nyttigt för det allmänna att genom lagstiftning bidraga till centralisering af handeln. Den drages nog ändå till storstäderna, dels genom den större omsättning, som de genom lokalkonsumtionen måste ha, dels genom deras gynn samma kommunikationer. Och denna senare förmån ha de delvis genom staten erhållit. Ty genom staten ha de erhållit sina järnvägsförbindelser och genom statsbidrag få de ju mer och mer direkta ångbåtsförbindelser, hvartill de mindre städerna äfven få bidraga utan att ha någon fördel däraf.

Kungl. Maj:t har beaktat detta och i propositionen velat bereda rikets mindre städer vederlag genom frilager, hvarigenom de åtminstone i någon mån skulle blifva i tillfälle att hålla de större stängen.

Nu invändes, att de mindre städerna genom lättheten att åstadkomma frilager skola komma före de större och att man längre fram kan besluta om frilager, så att småstäderna samtidigt med öppnandet af frihamnar 1911 blefve färdiga därmed. Men hvad det förra beträffar, så kunna de större städerna, tills frihamnarna blifva färdiga, inrätta frilager, och emot det senare får jag in-

vända, att det ej finnes någon garanti för, att en framtida Riksdag skall komma att lämna sitt bifall till förslag om frilager.

Som representant för en af de mindre städerna, en gammal handelsstad, som genom ett beslut enligt utskottets förslag skulle riskera att beröfvas en del af det handelsområde, den sedan urminnes tider haft och genom stora uppostringar, utan något statsbidrag till järnvägsanläggningar, sökt att hittills behålla, vågar jag vördsamt till kammaren hemställa att *icke* bifalla utskottets förslag.

Herr talman! På grund af hvad jag nu anfört kommer jag att rösta för bifall till Kungl. Maj:ts proposition i dess helhet och således för afslag å utskottets hemställan i punkt 2.

Friherre Bonde: Herr talman, mina herrar! Ej sällan får man höra klagomål öfver att handeln i vårt land icke tagit den utveckling, som den bort taga, och att vi ej heller bland oss äga ett tillräckligt vaket köpmansstånd. Ja, det kan nog vara sant, att handeln icke tagit den utveckling, som kunde anses önskvärd, och det kan ju också vara sant, att man ej hos oss finner så verksamma och så driftiga köpmän som på många andra håll. Men anledningarna till detta förhållande äro ju ganska många, först och främst måste man taga i betraktande vårt lands säregna och afskilda läge. Hvad som anses kunna ha gjort det ännu svårare för våra egna köpmän, är den lättnad, som köpmännen i andra länder erhållit genom frihamns- och frilagersinstitutionens införande, hvarigenom de kunnat utveckla sin verksamhet; hos oss har någon liknande fördel ej ännu kunnat erbjudas. Vår handel har därför blifvit hänvisad till de handelscentra, som lyckliggjorts med denna institution; och följaktligen äro vi — det veta vi alla — för vår handel i många afseenden hänvisade i synnerhet till Hamburg, och nu på senare tider har äfven Köpenhamn blifvit ett centrum för densamma.

Det har därför under en lång följd af år varit ett önskemål, att vi här i landet skulle erhålla en frihamnsinstitution. Motståndet däremot har dock varit stort, och särskildt sedan en protektionistisk vind börjat blåsa fram öfver landet, har detta motstånd visat sig vara ganska intensivt, och alla de försök, som hitintills blifvit gjorda att komma någon vart i detta afseende, ha varit resultatlösa. Nu ser det dock ut, som om man skulle ha kommit till insikt om, att det icke ligger något farligt i detta eljest så betänkliga ordet »fri», utan att äfven en *frihamn* och ett *frilager* kunna vara till båtnad för landet. Det visar sig ju af det utskottsbetänkande, som här föreligger, att bevillningsutskottet kunnat enas om att åtminstone medgifva, att tanken därpå kan vara riktig och att den i en framtid bör kunna realiseras. Jag tycker likväl, att detta utskottsbetänkande andas en viss tveksamhet: det är liksom man ville trefva sig fram till saken eller liksom man vore rädd att nå målet eller åtminstone som om man icke ville nå det snart. Man uppskjuter tiden för fri-

Förslag till
förordning om
frihamn m. m.
(Forts.)

Förslag till
förorådning om
frihamn m. m.
(Forts.)

hamns inrättande och man undanskjuter åtminstone tills vidare helt och hållet tanken på inrättande af frilager. Utskottet säger, att för närvarande bör icke frilager inrättas, utan den frågan bör sedermera återkomma.

Hvad är det för skäl, som anföras för detta uppskof af båda frågorna, uppskjutande af den ena och undanskjutande af den andra? Jo, man säger, att tiden därför ännu icke är lämplig, utan vi böra vänta, till dess att vi fått en modern tulltaxa. Ja, detta ordet »modern tulltaxa» låter litet besynnerligt. Hvad kan en sådan ha för inflytande på denna fråga? Nog vet jag, hvad enligt mångas uppfattning en modern tulltaxa innebär, men här är det ju endast fråga om vissa tekniska brister, som skulle vidlåda vår tulltaxa och hvilka därför skulle undanröjas, innan denna institution skulle kunna komma till stånd. Jag tror dock, att denna fruktan för de tekniska bristerna i tulltaxan är betydligt öfverdrifven. Utskottet har vidtagit en ändring af förslaget, hvilken skulle liksom peka på orsaken till, att författningens trädande i kraft borde uppskjutas tills efter slutet af 1910, nämligen att vissa tillägg i tullavgifterna skulle bestämmas för varor, som utföras från frihamn, hvilket tillägg då skulle motsvara den nu s. k. skillnaden i bruttotal och netttotal. Jag tror, att det visserligen kan finnas skäl för att införa en sådan bestämmelse, men Kungl. Maj:t har icke föreslagit någon sådan, och jag anser för min del, att den är öfverflödig, och jag tror icke heller, att den är önskelig. Äfven om denna tilläggsbestämmelse i § 19 icke införes, skulle det väl ick vara så farligt att så snart som möjligt inrätta frihamn. Emellertid fordrar anläggandet af en frihamn ett betydande arbete, och törhända kan ingen sådan anläggning blifva färdig till användande före utgången af år 1910, och innebär således ej det föreslagna uppskofvet någon större betänklighet.

Af mera ödesdiger betydelse är det, som den siste ärade talaren påpekade, att utskottet, ehuru under uttalande af sina sympatier därför, dock för närvarande ej vill vara med om någon frilagersinstitution här i landet. Han framhöll, hurusom detta i synnerhet för de mindre städerna vore olägligt och att dessa möjligen skulle lida af frihamnars inrättande, då sådana endast uti två eller tre större städer torde kunna ifrågakomma och frilager just vore hvad de medelstora och mindre städerna för utvecklingen af sin handel behöfde; och han slutade därför sitt anförande med att yrka afslag å förslaget i denna punkt, såvida ej Kungl. Maj:ts förslag om inrättande af frilager samtidigt godkändes. Jag anser dock, att kan man icke få allt det goda, bör man åtminstone icke undanskjuta det ena goda; kan man ej genast få frilager, bör man väl åtminstone icke till en obestämd framtid uppskjuta den för vårt land så betydelsefulla frågan om inrättande af frihamn.

Såsom skäl mot inrättandet af frihamn har anförts, att det utslutande är importen, som därigenom på bekostnad af landets

industri blefve gynnad, därigenom att importörerna få tillfälle att i frihamnen upplägga och samla sina varor och slippa att betala tull för dem, förrän de skickades ut i marknaden. Ut i Första Kammaren fick man under diskussionen höra uttalas farhågor för att en alltför omfattande import härigenom skulle framkallas.

*Förslag till
förordning om
frihamn m. m.
(Forts.)*

Enligt min öfvertygelse bör dock en frihamn kunna få fullt lika stor, om ej större, betydelse för exporten, ty i stället för att skada landets industri, böra därigenom nya industrier kunna framkallas för förädling af utländska råvaror och utländska halffabrikat och de senare alstrens utförande, hvilket endast möjliggöres, där frihamn finnes.

Jag hade tillfälle att uti Första Kammaren just få höra, huru herr statsrådet och chefen för finansdepartementet utvecklade detta; visserligen erkände han, att inom frihamnsområdet vid Köpenhamn man i det fallet ej ännu vunnit det resultat, man kunnat vänta, nämligen att därstädes få se en större industri växa upp, hvilket dock i stor omfattning blifvit förhållandet i Hamburg. Såsom en naturlig orsak till de olika resultaten anförde herr statsrådet, att ju högre tullsatser ett land har, desto större gagn har dess export erhållit af de fördelar, som en frihamn erbjuder.

Handeln betraktas nog af många såsom ett oting, och dess representanter såsom onödiga, tärande mellanhänder, som tränga sig emellan producenter och konsumenter. All import anses skadlig och man vill göra allt för att hejda densamma och däremot uppmuntra exporten.

Jag tror emellertid, att det ena nödvändiggör det andra, och att, liksom ingen export är möjlig utan handelsförbindelser, inga handelsförbindelser kunna upprätthållas utan import. Jag tror sålunda, att äfven den, som i främsta rummet — och det har ju jag särskildt intresse att arbeta för — verkar för att höja landets export, ej behöfver till dess skydd påkalla oöfverstigliga hinder för importen, utan gynna handelns utveckling.

På senare tid torde denna åsikt om handelns skadliga inverkan dock betydligt förmildrats, och man måste tacksamt erkänna, att Riksdagen och denna kammare särskildt visat sig omhulda dess intressen bland annat genom de subventioner, som redan gifvits för åstadkommande af handelsförbindelser med andra länder, och hvilka man kan hoppas ytterligare om några dagar må gifvas.

Det är således min fasta förhoppning, att frihamnsinstitutionen måtte omfattas med stort intresse af denna Andra Kammare.

Men icke nog härmed. Liksom vid ett föregående tillfälle, är det önskligt, att denna kammare äfven nu uttalar sig för frilager, och kommer jag, när punkt 2 föredrages, att göra yrkande om att denna kammare för sin del ville besluta att bifalla Kungl. Maj:ts förslag äfven i den punkt, som rör frilagerns införande. Första Kammaren har visserligen i öfverensstämmelse med utskottets hemställan afslagit denna, men jag tror, att det vore en god och Andra

Förslag till
förordning om
frihamn m. m.

(Forts.)

Kammaren värdig opinionsyttring, att uttala sig för, hvad som särskildt måste vara de mindre städernas intresse.

Här framhölls af den talare, som inledde debatten, att man borde göra som ett villkor för städerna, för att frihamn skulle få införas, att de skulle få afstå från tolagsersättningen för de varor, som utfördes från frihamnen. Hans mening var nog ej, att en så drakonisk lagstiftning skulle komma till tillämpning, ty det skulle väl vara ett bra hårdt straff att icke allénast pålägga de städer, som vilja befrämja utvecklingen af frihamnsinstitutionen, de dryga kostnader, som anläggandet af en frihamn skulle medföra, utan därjämte beröfva dem de ganska afsevärda inkomster, de annars äro berättigade uppbära genom tolagsersättningen. Den ärade talarens liksom reservanternas mening är nog endast att använda denna bestämmelse liksom en tumskrut på städerna för att få denna misshagliga och otrefliga fråga om tolagsersättningen ordnad och bragt ur världen.

Det är nog sant, som den ärade talaren framhöll, att denna fråga af Andra Kammaren omfattats med intresse, och det var särskildt fallet under den gamla tiden, då motsättningen mellan stad och land här i kammaren var större än nu, såsom nog alla komma ihåg. Då var det med afundsjuka, som landrepresentanterna tänkte på denna, som de ansågo, kolossala present, som städerna erhöllo i form af tolagsersättning. Här är icke tid och tillfälle att utveckla, huruvida denna är en present, eller om den icke är en verklig rättighet, som dessa städer ha erhållit för mistade inkomster. Jag tror, att det ifrågasatta villkorets mening vore, för att använda ett uttryck från de senaste dagarna, att sätta ett betänkligt krokben för denna stora fråga — ty det är en stor fråga, betydelsesfull för hela vårt land, den som föreligger, och skola vi då begagna ett gammalt stridsäpple, ett gammalt tvisteämne mellan stad och land för att hindra utvecklingen af densamma? Jag tror, som sagdt, ej, att det vore lämpligt, ty om vi bifalla herr Hammarströms motion, få vi säkerligen vänta ändå längre än till år 1910, innan frihamnar inrättas i vårt land, och sannerligen, vi ha icke tid att vänta, vi ha väntat länge nog och kunna icke uppskjuta frågan ytterligare år efter år genom att sammankoppla den med en annan, som den icke det ringaste berör. Vi ha icke tid att på det sätt genom nya försök kompromissa oss fram, utan låtom oss se saken som den är och låtom oss tänka på vårt lands välstånd i främsta rummet och ha som ögonmärke att arbeta allt hvad vi kunna för att inom landet uppamma vår industri och öka vår export! Och vi skola ej rygga tillbaka för det målet, äfven om det kan se ut, som om på samma gång den af många fruktade importen däraf på något sätt skulle gynnas. För utvecklandet af landets bästa resurser är det, som ett steg här kan tagas och ett steg måste tagas. Och jag är förvissad om att Andra Kammaren kommer att bifalla utskottets förslag, sådant det föreligger, i denna punkt och icke fästa sig vid den reservation, som här afgifvits.

Jag anhåller, herr talman, att vid den föredragna punkten få yrka bifall till utskottets förslag och förbehåller mig att vid punkt 2 framkomma med yrkande om bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Förslag till
förordning om
frihamn m. m.
(Forts.)

I detta anförande instämde herrar *Söderbergh* i Karlshamn, *Kronlund*, *Bromée* i Billsta, *Hellgren*, *Lovén*, *Beckman* i Djursholm och *Moll*.

Herr *Hammarlund*: Herr talman, mina herrar! Då här blifvit yrkadt bifall till reservationen, har jag begärt ordet speciellt för att anföra några fakta, som äro ägnade att belysa denna frågas ställning i afseende å Stockholms stad.

Här gäller det nu frågan om inrättande af frihamn, och reservanterna ha därmed sammankopplat frågan om tolagen. Jag ber då för det första få säga, att ett bifall till reservationen skulle enligt min mening alldeles gifvet motverka det mål, som man vill vinna. Anser man det önskligt, att frihamnsinstitutionen kommer till stånd, bör man bifalla förslaget härom utan alla villkor. Ett godkännande af reservationen måste leda till att åtskilliga städer, hvilka eljest skulle tänkas villiga att ålägga sig de kostnader, som inrättandet af en frihamn skulle medföra, alls icke kunna göra det. Jag antager särskildt, att detta blir fallet med Stockholms stad, där måhända eljest en frihamn skulle komma till stånd.

Frågan gäller ett för hela landet viktigt intresse. Man vill främja handel och industri. De städer, där frihamn komme att inrättas, skulle för detta allmänna intresse åtaga sig vissa förpliktelser, medförande ganska stora utgifter. Därför har det också någon gång förut, när saken varit före, rent af satts i fråga, att de städer, som ville påtaga sig dessa kostnader, skulle få särskildt understöd för det ändamålet.

Reservanternas förslag går i alldeles motsatt riktning. Utskottet har icke alls ifrågasatt, att städerna skulle få särskildt bidrag, därför att de upprättade frihamn. Reservanterna äro ej ens härmed nöjda, utan ställa i utsikt, att de kommuner, som göra en dylik uppoffring, skulle mista en del af sina nuvarande inkomster. Jag tror icke, att dessa städer under sådana förhållanden kunna reflektera på inrättandet af någon frihamn. Det vore ärligare med ett rent afslag än att lämna ett bifall till reservationen, ty detta senare innebär detsamma som ett afslag: någon frihamn kommer icke till stånd, därest reservationen antages.

Jag ber att få erinra om ett alldeles liknande fall i afseende på en annan fråga, nämligen om slakthuslagen. Herrarne torde påminna sig, att då denna först kom till stånd, det ställdes upp stränga villkor för städerna. Sålunda bestämdes, att de på anläggningskostnaden icke skulle få räkna sig till godo mera än 3 %, och att all köttbesiktning skulle ske gratis. Mot dessa bestämmelser protesterade städernas representanter under förklaring, att man icke under sådana förhållanden kunde reflektera på in-

Förslag till förordning om frihamn m. m. (Forts.) rättandet af slakthus. Icke dess mindre beslöt Riksdagen en sådan lag. Och med hvad för resultat, det minnas herrarne: det blef inga slakthus. Men slakthusfrågan var af intresse icke blott för de större städerna, utan äfven för landsbygden, och detta intresse var så starkt, att här framkom förslag om ändring i slakthuslagen, och sedan dylik ändring beslutats, ha slakthus kommit till stånd både i Malmö och Göteborg, och slakthus är nu under anläggning här i Stockholm. Det är min åsikt, att om man förfar så strängt, som reservanterna här velat göra gällande, så blir det ingen frihamn, utan man får vänta åtskilliga år på detta, och så måste man upphäfva den bestämmelse, som reservanterna velat införa. Är det då icke bättre att redan från början stryka denna bestämmelse än att göra det om några år?

Men det är ej nog därmed, att ett bifall till reservationen motverkar det mål man vill vinna, så att man icke får någon frihamn. Vidare och för det andra påstår jag, att det är en orättvisa mot städerna att på sätt som här skett inblanda tolagen i denna fråga. Tolagsersättning utgår till stapelstäderna, för att de skola bestrida vissa statsutgifter. Här i Stockholm utgår tolagen som bidrag till aflöning åt öfverståthållare och underståthållare, till kostnaderna för domstolsväsende, fångvård, uppbördsväsende, byggande och underhåll af tull- och packhus o. s. v. För bestridande af dessa utgifter, som icke äro af kommunal natur, får staden tolagsersättning. Nu hota reservanterna oss med, att staden skall mista en del af denna ersättning, men det sättes icke alls i fråga, att staten skulle samtidigt öfvertaga de utgifter, som staden utför, därför att den får uppbära tolagsersättning. Detta kan verkligen icke vara öfverensstämmande med rättvisa och billighet, helst redan nu tolagsersättningen i Stockholm icke räcker till för fullgörande af utgifterna för de ändamål, till hvilkas tillgodoseende tolagsmedlen enligt stadens privilegier och särskilda författningar i första hand äro afsedda. Jag skall i detta hänseende be att få erinra därom, att för år 1905 utgjorde tolagsersättningen här i Stockholm — öretalen oräknade — 1,175,038 kronor, men de utgifter, Stockholms stad hade för bestridande af de ändamål, för hvilken denna inkomst afsetts, uppgingo till 1,517,780 kronor. Stockholms stad fick sålunda ur egen kassa tillskjuta 342,742 kronor. Jag skall be att särskildt få fästa reservanternas uppmärksamhet på denna siffra. Nu säger man måhända: ja, det där var något undantagsförhållande under detta år 1905. Men jag har här en tabell, som visar inkomsterna från tolagen och de utgifter, som med dessa medel bestridts under de senaste 25 åren. Det har visserligen varit några år, särskildt i midten på 90-talet, när det blef öfverskott på tolagsmedlen, men det var endast under sammanlagdt 6 år. De öfriga 19 åren har staden fått göra tillskott för bestridande af dessa utgifter. Läger man tillsammans de tillskott, som Stockholm under dessa 25 år fått göra för att bestrida de utgifter, för hvilka tolagsmedlen skulle utgå, och drager därifrån öfverskotten, så befinnes bristen uppgå till icke mindre än 2,304,910 kronor — och 22 öre, ifall man skall

vara riktigt noggrann. Detta är hvad Stockholms stad under de 25 åren 1881—1905 fått utgifva *utöfver* tolagsmedlen för bestridande af de utgifter, som äro afsedda att täckas med tolagsmedlen och som i regeln äro rena statsutgifter. Nu ställa reservanterna i utsikt att efter 1920 skulle en minskning inträda i tolagsmedlen, hvarigenom stadens tillskott skulle bli större, än det redan är. Kan detta vara rättvist?

*Förslag till
förordning om
frihamn m. m.
(Forts.)*

Reservanterna säga, att man får lof att göra någonting gentemot »det motstånd mot hvarje rubbning i 1857 års tolagsregleringsgrunder, som hittills mött från städernas sida». Eller som herr Ollas Ericsson nyss uttryckte det: här erbjuder sig ett tillfälle att skapa ett intresse för att städerna skola blifva villiga att få tolagsfrågan löst. Med andra ord, man skulle begagna frågan om frihamns inrättande till att sätta tumskruf på städerna. Är det då något särskildt intresse för städerna att motsätta sig en reglering af tolagen? Nej, mina herrar, här behöfves icke någon sådan tumskruf, åtminstone icke hvad Stockholms stad angår. Sälunda säger jag för det tredje, att den tumskruf eller anordning, som reservanterna tänka sig, är obehöflig för att få tolagsfrågan ur världen.

Som herrarna känna till, har fjolårets Riksdag skrivit till Kungl. Maj:t och anhållit om verkställande af utredning, i hvilka afseenden en omreglering af den till vissa stapelstäder utgående tolagsersättningen borde äga rum, samt framläggande för Riksdagen af det förslag, hvartill utredningen kunde gifva anledning. Med anledning af denna Riksdagens skrifvelse ha stadsfullmäktige i Stockholm blifvit hörda och redan afgifvit sitt yttrande. Jag har det här i min hand. Af detta yttrande framgår med full tydlighet, att stadsfullmäktige icke alls motsätta sig en rubbning i grunderna för den nuvarande tolagsersättningen. Stadsfullmäktige framhålla i sin skrifvelse, att, ifall en omreglering af stadens tolagsersättning skall vidtagas i syfte att denna ersättning må i möjligaste grad motsvara de utgifter, till hvilkas bestridande inkomsten är afsedd, detta endast låter sig göra genom att, i motsats till hvad Riksdagen med sin förevarande framställning lärer åsyfta, den såsom sådan ersättning nu utgående procentsatsen af stadens tulluppbörd höjes. Stadsfullmäktige fortsätta:

»Om eljest en ändring i de bestående förhållandena skall vidtagas, synes en sådan visserligen ock kunna ifrågasättas att äga rum på det sätt, att de genom kungl. brefvet den 18 december 1857 bestämda tolagsersättningsmedlen tillika med öfriga privilegierade inkomster helt och hållet indragas till statsverket mot att detta jämväl öfvertager omsorgen för de andra än rent kommunala behof, hvilkas tillgodoseende nu åligger staden, och att äfven i öfrigt på alla områden, som här komma i betraktande, full likställighet med landsbygden genomföres. Ehuru hufvudstadens rätt till de angifna inkomstmedlen lärer få anses oomtvistlig, skulle staden förvisso *ur ekonomisk synpunkt ej kunna hafva något att erinra mot en sådan uppgörelse*, men skulle densamma efter stads-

Förslag till fullmäktiges uppfattning i andra afseenden otvifvelaktigt visa sig förordning om mindre tillfredsställande.»

frihamn m. m.

(Forts.)

Hvilka dessa afseenden skulle vara framgår af det närmast följande, däri det framhålles, att stadsfullmäktige i hufvudstaden torde få anses vara bäst i stånd att bedöma i hvilken omfattning och på hvad sätt dessa behof med hänsyn till här rådande särskilda förhållanden lämpligast skola tillgodoses samt att öfvervaka verkställigheten af härför erforderliga åtgärder. Till sist yttra stadsfullmäktige:

»En sådan genomgripande ändring i nu rådande häfdvunna förhållanden, som skulle blifva följden af en indragning till statsverket af de ifrågavarande inkomstmedlen, synes således hvarken ur statens eller stadens synpunkt kunna betraktas såsom lämplig, ehuruval den såsom ofvan erinrats säkerligen *blefve i ekonomiskt afseende fördelaktig för staden.*»

Som häraf framgår, behöfver sålunda icke alls den tumskruf komma till användning, som reservanterna här tänka på, åtminstone icke hvad angår Stockholms stad, som är villig att gå in på, att full likställighet tillämpas: om staden mister dessa inkomster, så bör staten öfvertaga motsvarande utgifter, alldeles som den gjort beträffande landsbygden. Men, invänder man måhända: städerna ha ju dessutom brännvinsmedlen. Detta ha stadsfullmäktige icke heller förbisett. I sin skrifvelse erinra de därom, att utom de statsutgifter, som kommunen har på grund af tolagersättningen, har Stockholms stad åtskilliga andra utgifter, som, hvad angår landsbygden, väsentligen bestridas af staten. Sålunda framhålla stadsfullmäktige, att hufvudstaden år 1905 vidkänts utgifter med 22,535 kronor för förste och andre stadsfogdens expeditioner, 1,208,602 kronor för polisväsendet, 196,220 kronor för mantalsväsendet o. s. v. Äfven om hänsyn tages till brännvinsmedlen, så räcka inkomsterna icke på långt när till för att bestrida kommunens utgifter för statsändamål. Stadsfullmäktige yttra för öfrigt beträffande brännvinsmedlen:

»Till sådana för staden särskilda inkomster hör visserligen äfven dess andel af brännvinsförsäljningsmedlen, men synes hänsyn härtill så mycket mindre böra i detta sammanhang tagas, som inkomsten för den ort, där brännvinsförsäljning äger rum, i betraktande af de mångahanda betydande utgifter för ordningens vidmakthållande samt fattigvård och sjukvård m. m., som tillskyndas samhället, är en mera skenbar än verklig förmån, och är det för öfrigt icke möjligt att beräkna, till hvilket belopp andelen i dessa försäljningsmedel vid tillämpning af i nu gällande brännvinsförsäljningsförordning stadgade fördelningsgrunder kan komma att uppgå, men det är uppenbart, att den förutsedda minskningen i denna inkomsttitel skall blifva högst afsevärd utan att medföra motsvarande nedgång i de kostnader, som af brännvinsförsäljningen åsamkas kommunen.»

Det är tvärtom så, att dessa utgifter väsentligt stegrats, så att för innevarande år utgifterna för t. ex. polisväsendet beräknas till 1,671,408 kr.

Af det nu citerade framgår ju med all tydlighet, att Stockholms stadsfullmäktige absolut icke ha något emot, att full likställighet införes, men anse de, att denna likställighet bör tillämpas icke endast med afseende på inkomsterna, utan äfven på utgifterna.

*Förslag till
förordning om
frihamn m. m.
(Forts.)*

Det synes mig ganska eget, att frågan om tolagen inblandats i frågan om frihamn. Hvad har den saken härmed att skaffa? Det synes mig riktigast, att hvarje fråga bedömes för sig. Frågan om frihamn bör bedömas utan inblandning af andra. Då frågar jag mig: är frihamnsinstitutionen nyttig för landet, dess handel och industri? Jag tror, att svaret måste bli ja, och då bör man också bifalla utskottets förslag. Det har påpekats, att Första Kammaren med stor majoritet bifallit utskottets förslag. Första Kammaren har därmed, sade herr Ollas Ericsson, velat bibehålla en sekelgammal orättvisa, och det vore ingenting att förvåna sig öfver. Nej, jag tror, att det är andra skäl, som föranledt Första Kammaren att fatta sitt beslut. Det har varit insikten om det nyttiga och gagneliga för vår handel att få frihamnsinstitutionen till stånd. Jag hoppas och tror, att den synpunkten äfven för Andra Kammaren skall vara bestämmande, och i denna förhoppning anhåller jag om bifall till utskottets hemställan.

Med herr Hammarlund instämde herrar *Palme* och *Warburg*.

Herr Ekman i Göteborg: Herr talman, mina herrar! Då man genomläser det föreliggande betänkandet, får man det intrycket, att utskottet, såväl dess majoritet som dess reservanter, icke kunnat frigöra sig från en missuppfattning, som ligger däri, att en frihamn skulle öka importen från utlandet. På annat sätt kan man väl icke förklara det faktum, att frihamn anses vara på sätt och vis en misstänkt institution, som borde på alla sätt kontrolleras och hållas efter och förses med nya bestämmelser, en institution, för hvars skull tulltaxan skulle ändras och importen bindas genom särskilda bestämmelser.

Reservanterna hafva till och med gått så långt, att de vilja straffa den stad, som tillåter sig anlägga frihamn, med mistning af en del af stadens ordinarie inkomster. Denna missuppfattning är ju lätt att rätta. Det är väl alldeles tydligt och klart, att om en vara antingen icke alls tillverkas inom landet eller tillverkas till så ringa kvantitet, att det icke räcker till för landets behof, så måste den införas från utlandet. Hvad är då skillnaden, om den införes från frihamn, belägen inom landets gränser, men som i tullhänseende betraktas såsom utlandet, eller om den införes från verkliga utlandet? Om det vore mycket svårt att få in varan från verkliga utlandet, skulle man ju kunna tänka sig en minskad import, i frånvaron af frihamn. Men det är ju så lätt nu för tiden att få in varor när som helst. Vi hafva ju lägenheter med alla utländska hamnar, om icke dagligen, så åtminstone ett par, tre gånger i veckan. Man kan på kortaste tid få in hvilken vara man vill. Hvad är nu skillnaden, om den införes från frihamn eller från

*Förslag till
förordning om
frihamn m. m.*

(Forts.)

utlandet? Skillnaden synes mig icke vara annan, än att i ena fallet är det de svenska köpmännen, som få skörda handelsvinsten, under det att det i andra fallet är utländske. Herrarne känna alla, huru nära både Hamburgs och Köpenhamns frihamn ligga det södra Sverige. Det är nästan som åtminstone Köpenhamns frihamn låge i Sverige. Hvad är det då, som kan utgöra ett hinder för oss att anlägga en svensk frihamn, då vi skulle få vinsten och icke någon skada göras vårt land?

Utskottet har, såvidt jag kan förstå, med ledning af den utaf mig antydda missuppfattning, visserligen tillstyrkt frihamn, men afstyrkt frilager. Hvad är då skillnaden mellan frihamn och frilager? Frihamn är ju ingenting annat än ett frilager med en hamn. Och en sådan institution som en frihamn kräver naturligtvis betydligt större kostnader än ett frilager, som är mycket lätt att inrätta och som kan inrättas äfven i de städer, hvilka icke ligga vid kusten. Det synes mig dock vara orätt, att, då man antager en frihamnslag, man samtidigt afstyrker en lag om frilager. Det vore att gynna de större städerna på de mindres bekostnad. För den stad, som jag representerar, gör det detsamma. Där kan man icke tänka sig ett frilager, utan endast frihamn. Men det finnes så många andra städer, som behöfva blott den mindre institutionen och hvilka kunde med lätthet inrätta ett frilager. Och jag kan icke se någon anledning, hvarför det skulle blifva det ena, men icke det andra.

Utskottet har vidare velat till 1911 uppskjuta rätten att inrätta frihamn. Detta är kanske icke af så stor betydelse, då det alltid tager någon tid att kunna inrätta sig för en så pass stor anläggning, som denna är. Men jag finner de motiv, som anförts, vara alldeles öfverflödiga, för att säga det minsta. Det säges nämligen, att tulltaxans bestämmelser skulle behöfva ändras, innan en frihamn kan få inrättas. Jag finner, som sagdt, att icke någon annan tulltaxa påfordras beträffande varor, som importeras från frihamn, än beträffande sådana, som komma från utlandet. Den mur, som nu af tulltaxan uppställes gentemot en frihamn, är lika hög och lika stark som någonsin den, hvilken skiljer det verkliga utlandet från vårt land.

Det har talats om, att ändring skulle behöfvas, emedan emballaget skulle kunna aflägsnas under uppläggningsen i en frihamn. och att sålunda från frihamnen importerade varor skulle draga mindre tull än de från utlandet med emballage införda. Men detta är väl icke detsamma som en omredigering af hela tulltaxan. Den saken bör väl kunna ordnas före början af 1911, d. v. s. 3 1/2 år härefter.

Utskottet har vidare föreslagit en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes bestämma den minsta kvantiteten utaf någon inom landet tillverkad vara, som skulle få importeras från en frihamn. En sådan skrifvelse med begäran endast om en utredning kan man ju icke motsätta sig. Men jag vill hoppas, att Kungl. Maj:t, då Kungl. Maj:t tager denna fråga under öfver-

vägande, ville noga tänka på, att hvad man har att skydda sig för, det är detaljhandeln inom frihamn. Det är icke meningen, att personer skola gå ut från staden och gå såsom i butiker till frihamnen och köpa sig en låda cigarrer eller en flaska vin och taga med sig, utan meningen är endast, att en gros-handeln skulle försiggå från frihamn. Men mellan detta och att taga ett så stort steg, som en motionär föreslagit, att icke mindre än 50,000 kg. spannmål må på en gång införas från frihamn, är en betydande skillnad. Genom motionärens förslag skulle frihamnens nytta till stor del neutraliseras. Det skulle då knappast finnas någon konsument i landet, som skulle förse sig från frihamn. Och då skulle följden blifva, att man vände sig till Köpenhamns eller andra frihamnar.

*Förslag till
förfordning om
frihamn m. m.
(Forts.)*

Hvad beträffar reservanternas begäran, att städerna, om de ville hafva frihamn, skulle förlora en del af tolagsetsättningen, behöfver jag icke erinra herrarna därom, att 1906 års Riksdag i skrifvelse hos Kungl. Maj:t begärde, att en utredning skulle verkställas angående beloppen af de till städerna utgående tolagsetsättningarna. Jag vill säga, att jag icke anser, att reservanternas hafva något fog för sin anmärkning, att städerna skulle på något sätt hafva motsatt sig en sådan utredning. Det vill på deras reservation låta, som städerna hade treds-kats och på allt sätt lagt sig emot hvad som gjorts i denna sak. För det första vill jag säga, att städerna ju icke hafva någon möjlighet att motsätta sig utredningen i fråga. Och för det andra vågar jag påstå, att de upplysningar och utredningar, hvarmed städerna kunna bidraga till frågans lösning, komma de utan tvifvel att lämna. Men hvad själfva saken beträffar, vore det väl eget, om en stad skulle underkasta sig den betydliga kostnad, som ligger i anläggningen af en frihamn, hvilken fordrar dyrbara hamn- och kajanläggningar, och om staden vidare, som den otvifvelaktigt komme att göra, skulle förlora en del af sina hamnafgifter, den då skulle ytterligare förlora en del af sina inkomster. Det vore fullkomligt oriktigt. Jag kan därför icke annat än på det kraftigaste afstyrka det af reservanternas framställda förslaget.

Såsom en ytterligare nytta af frihamnen ber jag få framhålla två saker. Det ena är, att frihamnens egentliga ändamål är, att uti frihamnen skall kunna bedrifvas fabrikation med tillhjälp af varor, som i Sverige äro tullpliktiga, och hvilken tillverkning icke kan löna sig att bedrifva inom landets tullgränser. Det är att hoppas, att en sådan fabrikation, åtminstone så småningom, skall komma till stånd i stor skala. Den andra saken är den erfarenhet, som vunnits från utlandet, nämligen, att först när en frihamn får anläggas, anlägga städerna verkligt goda och moderna hamnar. Om herrarne känna till utlandets frihamnar, så skola herrarne icke kunna säga annat, än att det just är frihamnsanläggningarna, som gifvit uppslag till anläggandet af utmärkta hamnar för en betydande kostnad. Detta vore ju ock ett önskemål för oss.

Förslag till
förfordning, om
frihamn m. m.
(Forts.)

Den, som vinner på frihamn, är landet, men de, som i allmänhet få bära kostnaden, äro städerna. Det är de, som drabbas af de dyrbara anläggningskostnaderna. Och det är väl då icke för mycket, om städerna också finge någon handelsvinst.

Jag vill till sist rikta en vädjan till denna kammare, till hela Riksdagen och till regeringen, att de måtte i möjligaste mån tillgodose handelns berättigade kraf och föranstalta om behöfliga lättnader och dylikt samt gifva handeln sitt stöd. Jordbruket har alltid varit gynnadt af statsmakterna. Industrien börjar allt mer och mer att också blifva det genom tullar, genom fraktlindringar och dylikt. Sjöfarten har också tilldragit sig mycken hjälp genom rederilån, subventioner m. m. Handeln är den minst gynnade af Sveriges näringar. Men handeln är dock den näring, utan hvilken de andra icke kunna lefva, en näring, som på det högsta bidrager till ett lands framgång och välstånd. Jag riktar denna maning särskildt till det ekonomiska parti, som under tullstridens dagar skref på sin fana den lösen: »Sverige åt svenskarne». Och jag ber partiet att till denna lösen lägga de orden: »Sveriges handel åt svenska köpmän».

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till första punkten i utskottets förslag, med rättighet att sedan få framställa ytterligare yrkanden.

Häruti instämde herrar *Ekman* i Mo gård, *Sundin*, *Neess* och *Asker*.

Herr Röing: Herr talman, mina herrar! Till följd af den långt framskridna tiden skall jag endast nu yttra ett par ord. Jag anhåller därför att till alla delar få instämma i den siste talarens yttrande. Emellertid skall jag be att få framhålla de skäl, hvarför jag i punkt 2) reserverat mig och hvarför jag i afseende å frågan om införande af frilager icke kommit till samma resultat som utskottet.

De skäl, som finnas i utskottsbetänkandet angifna, hvarför utskottets majoritet afslagit den kungl. propositionen angående frilager, äro, att den utländska konkurrensen skulle genom frilager så att säga flyttas in på lifvet på oss och att vår nuvarande tulltaxa lider af så väsentliga brister; att industrien skulle skadas af frilagersinstitutionens införande i vårt land; och har utskottet under sådana omständigheter funnit sig böra afstyrka, det frilager för närvarande inrättas.

Jag är dock fullt öfvertygad om, att den stora mängden af svenska näringsidkare lifligt önska denna reform och äro varma anhängare af den kungliga propositionen angående frilagersinstitutionens införande uti vårt land. Jag stärkes uti denna min uppfattning af de skrivelser, som inkommit från handelskamrarna i Stockholm, i Göteborg och i Skåne m. fl.; och om jag vågade upptaga herrarnas tid, skulle jag gärna vilja läsa upp ett och annat från dessa skrivelser. Men utskottet tyckes i motsats här-

till hafva tagit alldeles för starkt intryck af den motion, som i Första Kammaren framburits af herr Lithander, och i hvilken de synpunkter med kraft framhållits, hvilka nu finnas upptagna i utskottets motivering. *Förslag till förordning om frihamn m. m.* (Forts.)

Herr Lithander framhåller, att vi icke hafva något uppland, och att vi icke skulle kunna skapa oss någon reexport, i den händelse att lagstiftningen skulle tillåta frilagersinstitutionens införande. Han framhåller, att Danmark, som ligger mellan kontinenten och de nordiska länderna, är ett naturligt genomfartsland, genom själfva sitt läge anvisadt att besörja transitohandel och förmedla varuförsäljningar mellan kontinenten samt Sverige, Norge och Finland.

Men ett par sidor längre fram framhåller han bland annat, i motsats härtill, att de större finska städerna bedrifva sin import-handel så själfständigt från produktionsorterna och de stora tyska affärscentra Hamburg, Berlin och Bremen, att ett svenskt frilager ingalunda förmår att draga denna handel till sig.

Jag tror emellertid, att frilagersinstitutionens införande uti vårt land skulle främja vårt näringslif, och då jag anser, att statsmakterna böra lämna oss svenska köpmän samma hjälpmedel att främja reexporten, som de danska näringsidkarna hafva, så ber jag, herr talman, att rörande punkten 1) få yrka bifall till utskottets hemställan och förbehåller mig att i punkten 2) få framställa yrkande om bifall till min reservation.

Herr Berg i Göteborg instämde häruti.

Som flere talare anmält sig för yttrandes afgifvande, men tiden nu var långt framskriden, uppsköts den vidare behandlingen af förevarande betänkande till kl. 7 e. m., då enligt utfärdadt anslag detta sammanträde komme att fortsättas; och åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,3 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.